

بررسی ساختار باغ‌های ایرانی

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۲۶

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۳۰

کد مقاله: ۲۳۹۸۶

امید شاطری وایقان^۱

چکیده

باغ‌های ایرانی از قدیم‌الایم در زندگی ایرانیان یکی از آثار و بناهای ارزشمند ویژه و موردعلاقه، هم‌چون روح‌انسان در معماری ایران رخنه کرده و از منظرهای گوناگون ارزیابی بررسی و تحلیل اجزاء با عناصر گردیده است بر مبنای این تحلیل و تفصیل‌ها حقایق وجودی ساخت باغ روشن ساخته، طوری که با شناسایی زیبایی‌شناسی و استفاده از علت‌وجودی رابطه‌ها و کشف حقایق ایهاماتی در شناخت و ساخت باغ‌های ایرانی در عملکرد شیوه به‌کارگیری در زمینه‌های مختلف و متنوع معماری ایجاد، متشکل گردیده است. باغ‌های ایرانی جایگاهی برای استفاده انسان در زندگی برای بهتر زندگی کردن و ترکیب معماری با آرایه‌های اعم از درخت‌کاری، گل‌کاری تزئینی و آب متناسب با اقلیم در رابطه با فرهنگ‌های گوناگون با سلیقه‌های متفاوت با روش‌های ابتکاری در حرکت باغ‌سازی ایرانی به نمایش گذاره شده. باغ‌سازی به‌طور کلی هنر ترکیبی با (زمین + عناصر گیاهی + آب + عناصر معماری)، به‌عنوان عناصر وحدت‌بخش به‌هم تشکیل‌دهنده ساختار باغ‌سازی مورد توجه می‌باشند. باغ‌های ایرانی ریشه در حکمت ایرانی با ترکیبی از دین، فلسفه و عرفان و عناصر تشکیل‌دهنده باغ‌سازی مجموعه‌های هماهنگ و شاهراهی در رسیدن به حقیقت بوده چراکه حقیقت‌وجودی باغ ایرانی شیوه تصویرکردن صرف طبیعت نیست، باغ‌های ایرانی درعین‌آن که امکان حضور طبیعت را آن‌گونه که هست فراهم می‌کند با تصویرکردن آن در قالب هندسه منظم سعی در زیبای زمینی آن صور مثال اعلای الهی زیبایی را منعکس می‌سازد. باغ‌های ایرانی را می‌توان تمثیلی از باغ‌های بهشتی و جلوه‌های از هنر و معماری ایرانی در باغ‌سازی یک امر جهانی و فناپذیر و جلوه جاودانگی از جهان ابدی هم‌سو با باغ‌های بهشتی را به نمایش درآورده است. روش تحقیق در این پژوهش با استفاده از نوع روش توصیفی-تحلیلی، و جمع‌آوری اطلاعات به‌شیوه کتابخانه‌ای و مستندات مکتوب براساس موضوع پژوهش و مفاهیم مرتبط استوار و با تجزیه و تحلیل داده‌های اطلاعات، استخراج گردیده است. بنابراین نتایج حاصل نشان از ساختارهای اصلی باغ در معماری ایران را با هدف به تصویر کشیدن باغ ایرانی در جهان هستی با تأکید بر محوری، مرکزی، الگویی و هماهنگی‌های عملکردی با عناصر و موقعیت اقلیمی در طول تاریخ مورد توجه قرار گرفته و از اهمیت بسزایی در تداوم و لایه‌های اندیشه‌های ابرانسانی در طراحی باغ در مهد معماری باغ‌سازی در جهان هستی، باغ‌های ایرانی دارای نوعی سبک مختص به‌خود بوده و در سبک خود مطرح می‌باشند. هم‌چنین نمادهای استفاده شده مبتنی بر افکار ایرانیان در جهت کمال انسان در رسیدن به مکانی با حس فضایی «حس مکان - روح مکان»، بهشتی مبتنی بر اصول انسانی مدنظر گرفته شده که در این مقاله امکان بررسی اهداف و اهمیت باغ‌های ایرانی به‌صورت جامع مورد ارزیابی، فراهم گردیده شده است.

واژگان کلیدی: باغ‌های ایرانی، معماری ایران، انسان، زیبایی، ساختارهای اصلی

باغ‌های ایرانی^۱ جایگاهی شایسته در معماری باغ‌سازی^۲ در جهان به‌خود اختصاص داده‌اند. استفاده از عناصر مواد و مصالح هم‌چون زمین،^۳ گیاهان،^۴ آب^۵ و معماری^۶ هریک عناصری وجودی ظهور بسیار آگاهانه در به‌وجود آمدن باغ ایرانی^۷ تشکیل صورت گرفته شده است. شناخت عمیق معماران ایرانی از شرایط آب‌وهوایی و جهت در جهت‌گیری و استفاده سازگار^۸ و مطلوب از مصالح نشان از گواهی این مسئله بوده است. باغ از زمان‌های دیرباز بخش اساسی از زندگی ایرانیان و معماری این سرزمین سهم داشته و دارد باغ‌های ایرانی دارای محوطه‌های باز و معمولاً بیشتر به‌صورت چهارالگویی^۹ خودنمایی می‌کند تمدن ایران^{۱۰} در جهان بشریت مؤلفه‌ای از تمدن‌های کهن در زندگی آدمی (انسان)،^{۱۱} بوده و تأثیرگذاری آن در فضا^{۱۲} با عناصر به‌وجود آمده بر مبنای افکار و عقاید اصولی و خاص مختص به تمدن ایرانی می‌باشد. توصیف باغ‌های ایرانی^{۱۳} یکی از خصوصیات بارز و بسیار ارزشمند سودمند معماری ایران^{۱۴} بوده و یکی از اسناد خاص و بی‌نظیر می‌باشد. فرهنگ و هنر ایران^{۱۵} از دوران باستان^{۱۶} تا چندین دهه گذشته حوزه‌های بسیار وسیع و فراتر از محدوده جغرافیایی سیاسی دربرمی‌گرفت که در همین راستا برای شناخت فرهنگ و هنر ایرانی نمی‌توان تنها با بررسی آثار و پدیده‌های فرهنگی، هنری و معماری واقع در درون مرزهای کنونی اکتفاء بسنده کرد بلکه لازم است با سرزمین‌های که روزگاری بخشی از قلمرو ایران یا فرهنگ ایران تأثیر پذیرفته شده توجه گردیده شد. فرهنگ و هنر قومی در هر منطقه جغرافیایی در هر عصری یا یک وقت معین در گستره تاریخ می‌باشد باغ‌های ایرانی جوهره‌ای ترکیب شده از ذوق،^{۱۷} مهارت،^{۱۸} قدرت فکری،^{۱۹} خلاقیت^{۲۰} و هستی‌شناسی^{۲۱} (فلسفه زیستی)،^{۲۲} انسان در جهت هویت^{۲۳} در زمان‌ها مکان‌ها هم‌چون بناهای ارزشمند نتیجه حاصل و تلاش معماران در تجسم خیال^{۲۴} مصور ایجاد شده و می‌توان برای فراهم‌آوردن و ماندگار کردن و جلوگیری از گزند فراموشی آثار ارزشمند به‌خصوص باغ ایرانی پیوندی نزدیک میان مفاهیم نهفته و در دوره‌های تاریخی نشانی «سبک»،^{۲۵} از خود برجای گذاشته‌اند و مانند حلقه‌ای که در طول تاریخ تمدن‌های مختلف بشری را با یکدیگر پیوند داده‌اند هم‌چنین یکی از پایدارترین نقش‌های نمادین^{۲۶} در تاریخ و ویژگی‌های ممتاز در جهانی و فرهیخته شدن با هنرها و اهداف در نمادینه کردن آن، که انسان بخشی از پیام آفرینش^{۲۷} در قلمرو این حوزه بوده است. اهمیت و پرداختن به این موضوع، مطلق یگانه و ارتباط مستقیم با هویت با تکیه بر عملکرد نقش‌اساسی به‌عنوان عنصر وحدت‌بخش^{۲۸} نمود پیدا کرده سهولت دسترسی باغ‌های ایرانی به طبیعت بکر فضایی سبز، آب‌روان، هوای تمیز و پاکیزه مناظری بدیع در رابطه با انسان - محیط طبیعت درمی‌نوردد که سرچشمه گوه‌های باغ ایرانی به‌هم آمیخته و آغوش جداناپذیر در میان باغ‌های جهانی به خود جای نهادینه‌اند. طرح کلی باغ در دوره‌های مختلف امری مشکل بوده هم‌چنین برای شناسایی این مشکل با بررسی نگاره‌ها می‌توان اطلاعات مفیدی و موفق‌تری به‌دست‌آورد چراکه این نگاره‌ها نمی‌توانند طرح کلی باغ را با جزئیات نشان دهند باغ‌های ایرانی نشان هویت ایرانی^{۲۹} می‌باشند که نقاشان ایرانی در این امر کوتاهی فراوانی داشته‌اند. طوری که انگاره‌ها نشانه‌ها و جزئیات کلی را نشان نمی‌دهند بلکه به‌صورت کلی می‌باشد بدون جزئیات یا از منظره دور که کوشک یافت نمی‌شود (ویلبر، ۱۳۹۰: ۵۲). و بیشتر درختان، گل‌بوته، آب و انسان به چشم یافت می‌شود. طراحی باغ و محوطه‌سازی آن یکی از پدیده‌های ذوقی و ذاتی و سابقه بسیار طولانی در تاریخ ایران و باغ‌های ایرانی دارد. باغبانان ایرانی بیشتر با سلیقه شخصی و نگاه کردن به محیط، طراحی و ایده‌های خود را شروع می‌کردند و در نهایت معماران نقش وحدت‌بخش در ساخت باغ ایفاء می‌کردند و با تغییرات بسیار کار را به آخر می‌رسانده‌اند. از نکات بسیار مهم در طراحی باغ‌های ایرانی در نظر گرفتن کوشک با فرم و ترکیبات تلفیق با هنر ایرانی هم‌سو با طبیعت درخت‌کاری و درختچه‌ها درهم فرورفته حس مکان^{۳۰} و روح مکان^{۳۱} و فضایی بهشتی با زیبایی چشمگیر، تمبربخش^{۳۲} انسجام تصور انسانی از بهشت پدیده‌ای زیبا^{۳۳} با زیبایی‌شناسی - زیبایی‌شناختی^{۳۴} و درک کامل محیط متناسب با نیاز انسانی در جهت آفرینش فضا^{۳۵} برای انسان که خود سبب به‌وجود آمدن آن با تنوع بسیار زیاد در اختیار بشریت در جهان هستی تجلی و تداعی فراهم آورده است. یکی از کهن‌ترین باغ‌های برجای مانده ایرانی از الگوی چهارباغ نسبت و ارجاع داده می‌شود باغ پاسارگاد^{۳۶} یکی از باغ‌های دوره تاریخی هخامنشی^{۳۷} می‌باشد (استروناج، ۱۳۷۲: ۷۵-۵۴). هم‌چنین بعد از دوره هخامنشی الگوی چهارباغ‌سازی در دوره ساسانی^{۳۸} با ساختار تازه در کاخ‌های ساسانی بهره‌ور و نمود پیدا کرد و مراتب ویژه و فراوان‌تر بر روی آثار دوره ساسانی می‌توان به‌صورت نمادین بهره‌مند گردید (زارعی، ۱۳۹۰: ۴۵). الگوی چهارباغ در دوران اسلامی نیز هم‌چون پیش از اسلام بود و در دوره اسلامی^{۳۹} از الگوی چهارباغ تبعیت می‌گردید (فقیه، ۱۳۸۳: ۲۹). الگوی چهارباغ یک الگوی باغ ایرانی در جهان معرفی شده می‌باشد که از الگوی هندسی^{۴۰} چهار بخشی و به عنوان کهن‌الگویی شهرت داشته وابستگی الگوی باغ و جهان بینی ایرانیان پدیدآورنده منظر ایرانی^{۴۱} در برخورد با محیط (دنیای بیرون)، است الگویی که ریشه و جهان بینی دارد. الگوی باغ ایرانی با تمام مفاهیم خود در هندسه تداعی می‌شود و ریشه پنهان و کهن و جلوه‌گاه معنای والا است که جستار حقیقت معنایی می‌باشد و الگوی قدرتمند در رسیدن به تکامل هماهنگ می‌سازد سیرتکامل این الگو هم‌چنان در اشعار نفیس هم‌چون شاهنامه^{۴۲}، انگاره‌ها، نقاشی‌های متنوع و فرش‌ها تا به امروز ادامه دارد اما در معماری و شهرسازی^{۴۳} به حیطة فراموشی سپرده گردیده شده است لذا فراموشی طبیعت، انسان را در رسیدن به هویت دچار ابهام و بی‌هویتی^{۴۴} سوق می‌دهد طوری که ظهور دوباره الگوهای کهن با طرح‌ها و هنرهای طبیعت‌گرا با رنگ‌های تجلی‌یافته

باغ‌سازی گونه اصیل در رسیدن به آفرینش دوباره روح مکان در فضا با حس مکان زنده و مانند مرده‌ای که قلب ایستاده به کار و تپش می‌افتد و احیاء می‌گردد. باغ‌سازی در ایران سنتی دیرینه و جزو میراث فرهنگی و طبیعی ارزشمند به نام باغ ایرانی بوده و به عنوان چند مکتب^{۴۵} اصلی باغ‌سازی در جهان است. باغ‌های ایرانی طبیعتی متمایز با محیط طبیعی^{۴۶} و محیط مصنوع^{۴۷} در ارتباط بوده این آثار ارزشمند زیبایی‌شناختی همراه با مکان برای سوق دادن انسان به آرامش و ارتقاء سلامت بازتاب مطلوب در عرصه‌های شفاف‌بخش^{۴۸} برای انسان موضوعی کارساز در الگوهای این اثرها به کار گرفته می‌شد. هم‌چنین دلیل پایداری در دوره‌های طولانی در تاریخ نشان همبستگی عمیق این عناصر با سایر ابعاد به خصوص جنبه‌های فرهنگی ایرانی که سبک باغ‌سازی ایرانی بازهم بعد از ورود اسلام مورد پذیرش اکثریت ایرانیان ادامه و پیشرفت‌های فراوانی در جهت توسعه فراهم گردید (Massignon, 1921: 149). باغ ایرانی را می‌توان با فرهنگ و پیشرفت تمدن استقرار و تکامل یافته، شناسایی عناصر در هر جامعه از اهمیت بالا و درک مفهوم عمیق‌تر این جایگاه والا در فرهنگ ایرانی می‌باشد (Eliade, Charles J, 1987: 111). در فرهنگ ایرانی شناسایی عناصر مانند گیاه و آب به عنوان نشانه الهی در رسیدن انسان به آرامش از اهمیت بسزایی برخوردارند و این قضیه بارها در متون و کتب اسلامی تکرار و زیبایی هنر باغ‌سازی ایرانی را نمایان و معنوی می‌پندارد (Hobhouse, Harpur, Hunningher, 2011: 30-31). هنر، تعیین بخشیدن به زیبایی می‌باشد زیبایی و معنویت نقش اساسی ایفاء می‌کند طوری که برای فرد زیبایی موجب یادآوری عالم معنا^{۴۹} است (Parker, 2011: 16). هنر از دیدگاه اسلامی^{۵۰} در رابطه با انسان و محیط تقویت حس بین عالم پروردگار مدنظر می‌باشد هنر رسیدن انسان به برجستگی‌های انسانی در رسیدن به انسانیت مطرح بوده و ترکیب اثر هنری با وجود آن ظهور و نمود پیدا می‌کند (آیت‌اللهی، ۱۳۸۵: ۸-۳). و توصیف فضای بهشتی^{۵۱} که در قرآن کریم جلوه‌های جمال خداوند تکیه بر تصاویر انسانی، سرسبزی، و خرمی با طبیعت که حس بهشت در آخرت انسان توصیف می‌شود چراکه پس از اسلام معماران باغ‌های با تمثیلی از بهشت فراهم و گرد می‌آوردند (هنرفر، ۱۳۵۴: ۷۹). باغ ایرانی بیشتر با نیاز روح‌انسان^{۵۲} حاکمی است و مفهوم باغ ایرانی در طول تاریخ به عنوان جوهره‌ای در رسیدن تجلی و پویایی فضا در افکار و عقاید مختلف حضور یافته و باعث حضور اشکال متنوع نظیر باغ مدرسه - مکتب، باغ مقبره - آرامگاه و ... نهان پیدا کرده است. لذا باغ ایرانی مانند یک سیستم به هم پیوسته و چندسطحی از ساختار تا عملکرد، معنا تا رسیدن به معنویت، اقلیم آب‌وهوایی، فضا، حس مکان تا روح مکان در آن فضا دمیده می‌باشد پس باغ ایرانی یکی از مهم‌ترین اصول ساختار طبیعی - مصنوع در محیط بوده که با ترکیب همدیگر مفهوم عینی باغ ایرانی پایدار در محیط می‌باشد. بنابراین باغ ایرانی با ماهیت و ویژگی‌های خاص به ثبت جهانی میراث فرهنگی رسیده است و بیش‌ازپیش مورد توجه پژوهشگران و صاحب‌نظران در این حیطه قرار گرفته است. وقتی زمانی حرفی یا گفته‌ای از معماری منظر و منظر ایرانی باشد به وضوح می‌توان اولین و تنها کلمه‌ای که در اذهان آدمی نقش می‌بندد واژه باغ‌های ایرانی خواهد بوده واژه باغ ایرانی با استفاده از ارزش‌های نهان مانند به‌کارگیری هندسه که از عناصر وحدت‌بخش معماری ایران می‌باشد نیز در باغ‌های ایرانی مبحثی شناخته شده و اهمیتی با خصوصیات هویت‌سازی با کیفیت‌های قدسی در ایجاد مکانی پدیدارشناسانه^{۵۳} در تشخیص «تشخص آن»، با طبیعت و محیط مورد بازشناسی قرار می‌گیرد که مملو از سیرتعالی ابعاد زندگی ایرانی جاری می‌سازد. هم‌چنین درک عمیق این پدیده تاریخی - فرهنگی بسیاری را تحت‌تأثیر طراحی این نوع از باغ‌های ارزشمند و محدوده یک موضوع تاریخ معماری، معماری منظر و شهرسازی به مثابه امری هنری مکانی زیستی با رویکردهای مناسب و شیوه‌ها و روش‌های زندگی خاطره از باغ ایرانی برای زنده‌نگاه داشتن صدق می‌کند. در فرهنگ ایران عناصر طبیعی مانند آب و گیاه که نشانه برگرفته از نشان الهی محسوب و با ترکیبی از زیبایی‌ها، هنر باغ‌سازی را به یکی از کهن‌ترین هنرهای ایران با دارا بودن سنت، قدرت، ارزش‌های عاری از معنویات می‌پندارد که کنار یکدیگر مفهومی در کارکرد و زیبایی‌شناسی - زیبایی‌شناختی بودن با هدفی مشخص و زیبا درنظر گرفته می‌شود.

براین اساس در پژوهش حاضر سعی در شناخت کلی باغ‌های ایرانی در دوره‌های مختلف و ویژگی‌های با خصوصیات بارز پرداخته و برای دستیابی به جایگاه والا شناخت هریک از کالبد و عناصر در رسیدن به ساختار این باغ‌های جاودانه^{۵۴} در دوره‌های مختلف خواهد بود و هم‌چنین دلایل شکل‌گیری این باغ‌ها در نظر داشته تا با جستجوی متون و کشف حقایق در لابه‌لای نوشته‌ها از ظهور باغ تا شکل‌گیری آن مفید و دلیلی برای اهداف پژوهش مورد بررسی قرار گیرد که باعث توجه و ارتباط این عناصر با یکدیگر و ارتباط با پیدایش زمینه باغ سبب معنا و مفاهیم در ماندگاری کردن آن‌ها با شناخت عوامل تأثیرگذار در ارتقاء باغ ایرانی نقش اساسی ایفاء کند. احیای دوباره باغ‌های ایرانی سنتی مقبول در جامعه است که با احیاء^{۵۵} و باززنده‌سازی^{۵۶} روح دوباره آنان جلوه‌های تازه به خود می‌بیند و در دستیابی به شناخت درست و درک ادراک کالبدی با اهداف و تبیین چگونگی همه‌جانبه در موضوع باغ مبتنی بر پدیده‌های تاریخی با پیشینه‌ای باستانی در رسیدن به تداوم و تداعی تاریخی امری افتخارآمیز با خاطره ذهنی ایرانی با حضور باغ‌های ایرانی در معرف و گستره وسیع از سنت‌ها زنده خواهد بماند. توضیح مطالب مرتبط با موضوع پژوهش در این مقاله با طبقه‌بندی کلمات مهم و تأثیرگذاری در تأثیرپذیری با موضوع تلاش گردیده با ساختار، نقد و تجزیه و تحلیل آثار از جهات مختلف در جمع‌بندی الگوهای ساختاری از سنت باغ‌سازی اشاره و فرصتی برای آشنا شدن از میراث ملی فراموش شده در زمان حال فراهم و ایده‌های برای باززنده‌شدن باغ‌های ایرانی در صور انسانی با نگاه‌های عمیق در جهت احیاء، مرمت،^{۵۷}

باززنده‌سازی با موتیف‌های عاری از گذشته و سنت‌های دیرینه در یاد و خاطره ایرانیان و جهانیان به‌عنوان المان و یادبود از باغ‌های ایرانی در زندگی انسان پیوند جاودانه و سبک منحصر به فرد ایجاد گردد.

۲- پرسش‌های تحقیق

- ۱- باغ‌های ایرانی در دوره‌های تاریخی از چه عناصری تبعیت می‌کردند؟
- ۲- ارزش باغ‌های ایرانی چه تأثیری در معماری ایران داشته است؟
- ۳- چه عناصری در رسیدن به مفهوم و درک عمیق باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی مؤثر می‌باشد؟
- ۴- زیبایی چقدر در باغ‌های ایرانی مهد زیبایی بوده و تأثر آن در زندگی انسان (ایرانیان)، چقدر اهمیت داشته است؟
- ۵- جنبه‌های پایدار باغ‌های ایرانی چه پدیده‌ای در روند زندگی انسان داشت؟
- ۶- چه عواملی باعث تأثیرگذاری فرهنگ در شیوه زندگی انسان و تأثیرپذیری آن در ساختار کالبد روند عملکرد باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی گردیده بوده است؟
- ۷- باغ‌های ایرانی چه مقدار به سمت وحدت - کثرت و حکمت در باغ‌سازی پیشه گرفته بود؟
- ۸- چه عواملی باعث شفاف‌بخش بودن باغ‌های ایرانی در رسیدن به آرامش انسانی تأثیرگذار بوده است؟
- ۹- چه عواملی در روند جاودانه بودن باغ‌های ایرانی و تبدیل آن به سبک در جهان و گسترش توسعه در جاودانگی آنان برخوردار بوده است؟
- ۱۰- با احیاء دوباره باغ‌های ایرانی چه فرصتی در معماری ایران پدیدار خواهد شد؟

۳- فرضیه‌های تحقیق

باغ‌های ایرانی قابلیت احیاء دوباره و باززنده‌سازی فرهنگ سنت گذشته دیرینگانمان با کاربری باغ ایرانی نظیر باغ موزه، باغ معماری، باغ گردشگری (توریستی)، و ... را دارد، و نیز به لحاظ موقعیت جهانی (ثبت میراث جهانی)، توسعه ارزش مکانی با حس مکان و روح مکان دسترسی به مفهوم ویژه باغ‌سازی برخوردار می‌باشد را دارد.

استفاده از معماری ایرانی در دوره‌های باستانی، دوره‌های اسلامی، دوره‌های تاریخی چند سده قبل در طراحی‌های با رویکرد بازآفرینی باغ‌های ایرانی باعث گسترش و حفظ محیط با فضایی فرهنگی عاری از تاریخی گذشته دارد که در ارتباط با مجموعه باغ‌های ایرانی تاریخی ارزشمند در شهرهای ایران در حفظ آرامش تجربه کرد را دارد.

استفاده از المان‌های سنتی و موتیف‌های اصیل ایرانی مانند طرح‌های هندسه و ... می‌توان در طراحی باغ‌های ایرانی، ایجاد حس وحدت در مکان و تجربه ادراکی را فراهم تا فضای مناسب برای کاربری جدید در باغ‌های ایرانی ایجاد کرد تا با اعمال تکنولوژی نو در بازآفرینش فضاهای تاریخی در تکمیل حس ادراک فضای منحصر به فرد داشته باشد را دارد.

۴- اهداف تحقیق

با استفاده از رویکردهای احیاء، باززنده‌سازی، و مرمت باغ‌های ایرانی تاریخی ارزشمند و حفظ دوباره باغ‌سازی در فرهنگ می‌توان کمکی به میراث فرهنگی-میراث ملی و هنر و معماری ایرانی در طراحی ساختار باغ‌سازی ایرانی به‌عنوان نماد و نشان جهانی در حوزه باغ‌سازی دست یابیم.

با مشخص نمودن تحقق اهمیت اهداف در زنده‌سازی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی که با استفاده از باززنده‌سازی با کاربری‌های گذشته و جدید در طراحی باغ‌سازی فرصتی برای اهداف و برنامه‌های کاربردی تر مثل فرهنگی و توسعه گردشگری، در جهت گسترش رونق توریسم‌های داخلی و خارجی مقایسه و تعیین کرد.

کاهش درصد از بین رفتن بناهای تاریخی از جمله باغ‌های ایرانی ارزشمند و ارائه یک راه کار جدید برای سیستماتیک کردن بافت‌های تاریخی به‌خصوص واژه باغ ایرانی، و معرفی یک الگو کارآمد و محوری در جهت ارزش‌های واقعی و هدفمند مناسب برای بناهای تاریخی ارزشمند (باغ‌های ایرانی)، برای دستیابی به اهداف انسانی با نیازهای مادی و معنوی که بر یکدیگر تأثیر دارد برخوردار گردد.

۵- پیشینه تحقیق

مطالعات متعددی در باب خاستگاه باغ‌های ایرانی صورت گرفته برخی از بررسی‌های انجام گرفته شده و مستندات مکتوب در روند بهره‌وری پیشینه پژوهش حاضر براساس (جدول ۱)، و (جدول ۲)، می‌توان یک گام مؤثر و تأثیرگذار در مرمت، باززنده‌سازی و

احیاء بناهای ارزشمند بالاخص باغ‌های ایرانی در بافت‌های تاریخی در پاسخگویی به نیاز هویتی جامعه - فرهنگ و هم‌چنین قسمتی از موضوع پژوهش حاضر برخوردار گردید چراکه حفظ آثار و میراث ملی، هم هویت انسان را آشکار و به او آرامش می‌دهد و هم ارزش او را در بین بشریت پایدار می‌نماید و هم باعث رونق اقتصادی در جامعه می‌گردد.

۵-۱- مستندات مرتبط با موضوع پژوهش براساس کتاب‌های عرصه باغ‌سازی و باغ‌های ایرانی

بررسی و سیرتعامل کالبد ساختاری باغ‌های ایرانی در دوره‌های تاریخی همان‌طورکه براساس (جدول ۱)، در بالا اشاره شد مستنداتی در جهت روش‌سازی در بازآفرینی و آفرینش باغ ایرانی مورد مطالعه قرار گرفته شده است.

جدول ۱- مستندات مکتوب براساس موضوع پژوهش (مأخذ: جمع‌آوری توسط نگارنده)

نویسندگان	سال	عنوان	توضیحات استنتاجی
حسین سلطان‌زاده ^{۵۸}	۱۳۷۸	تداوم طراحی باغ ایرانی در تاج محل (آرامگاه بانوی ایرانی تبار)	- بررسی باغ ایرانی و تاج محل - برخی از خصوصیات باغ ایرانی و تاج محل
محمدکریم پیرنیا ^{۵۹}	۱۳۸۰	سبک‌شناسی معماری ایران	- بررسی باغ‌های ایرانی در دوره هخامنشیان - ویژگی و تأثیرات باغ‌های ایرانی در سده‌های بعد هخامنشیان
مهدی خوانساری ^{۶۰} محمدرضا مقتدر ^{۶۱} مینوش یآوری ^{۶۲}	۱۳۸۳	باغ ایرانی بازتابی از بهشت	- بررسی تاریخ میراث باغ ایرانی - نگاهی به باغ‌های پادشاهان بزرگ قبل از اسلام و دوره اسلامی - باغ‌سازی قرن نوزدهم - تجزیه و تحلیل گیاهان استفاده شده در باغ‌های ایرانی
دونالد نیوتن ویلبر ^{۶۳}	۱۳۹۰	باغ‌های ایرانی و کوشک‌های آن	- بررسی کلی اجزای تشکیل‌دهنده باغ‌های ایرانی - موتیف‌های به‌کاررفته در باغ‌های ایرانی - نقوش مینیاتوری برگرفته از باغ ایرانی - درک زیبایی با جلوه از طبیعت باغ‌های ایرانی
لوئیجی زانگری ^{۶۴} نازیکا ماندانا رحمتی ^{۶۵} برونا لورنزی ^{۶۶}	۱۳۹۱	باغ‌های ایرانی - اسلامی	- بررسی ریشه‌های باغ‌های اسلامی در چهارباغ‌های ایرانی قبل از اسلام - تأثیر باغ‌های ایرانی در آثاری چون نقوش برجسته اعم از طراحی باغ‌های ایرانی بر روی فرش - نگاه کلی به باغ‌های ایرانی قبل از اسلام و گسترش آن در اسلام
مریم‌السادات آقاسیدقاسم ^{۶۷}	۱۳۹۱	باغ مسکونی‌های ایران	- بررسی باغ‌های مسکونی ایران از منظر معماری و هنر - شناخت و درک کیفیت فضایی باغ ایرانی - جایگاه باغ ایرانی در شهر و شهرسازی - ساختار باغ‌های ایرانی
زهره آقائی ^{۶۸} آزاده قرائی ^{۶۹}	۱۳۹۲	باغ ایرانی، هنر ایرانی	- بررسی باغ‌سازی در ایران قبل از اسلام - باغ‌سازی در دوره‌های اسلامی - اصول و ساختار طراحی باغ‌های ایرانی - معرفی مهم‌ترین باغ‌های ایرانی
محمد نقی‌زاده ^{۷۰}	۱۳۹۳	باغ ایرانی (از خیالات تا واقعیات)	- بررسی ریشه‌های اظهارنظرهای درباره باغ ایرانی یا باغ اسلامی - باغ‌های ایرانی به‌عنوان تمثیلی از بهشت
زهره فاضل‌زاده ^{۷۱}	۱۳۹۴	باغ ایرانی (با نگاهی به باغ‌های تاریخی ایران که به ثبت جهانی رسیده‌اند)	- بررسی باغ‌های ایرانی به‌عنوان تجلی و تصویری از بهشت - باغ‌سازی هنر ترکیب عناصر معماری، عناصر گیاهی و آب - باغ‌های ایرانی و به‌عنوان ریشه کهن در تمام دوره‌های تاریخی به‌خصوص دوره اسلامی
طاهره (سها) نصر ^{۷۲}	۱۳۹۵	تجلی حکمت در باغ ایرانی	- بررسی واژه لغوی باغ و زمینه‌های پیدایش آن - سیر تحول باغ ایرانی در گذر زمان - هندسه‌های به‌کاررفته در باغ ایرانی

۵-۲- مستندات مرتبط با موضوع پژوهش براساس مقاله‌های عرصه باغ‌سازی و باغ‌های ایرانی

بررسی و سیرتامل کالبد ساختاری باغ‌های ایرانی در دوره‌های تاریخی همان‌طور که براساس (جدول ۲)، در بالا اشاره شد مستنداتی در جهت روش‌سازی در بازآفرینی و آفرینش باغ ایرانی مورد مطالعه قرار گرفته شده است.

جدول ۲- مستندات مکتوب براساس موضوع پژوهش (مأخذ: جمع‌آوری توسط نگارنده)

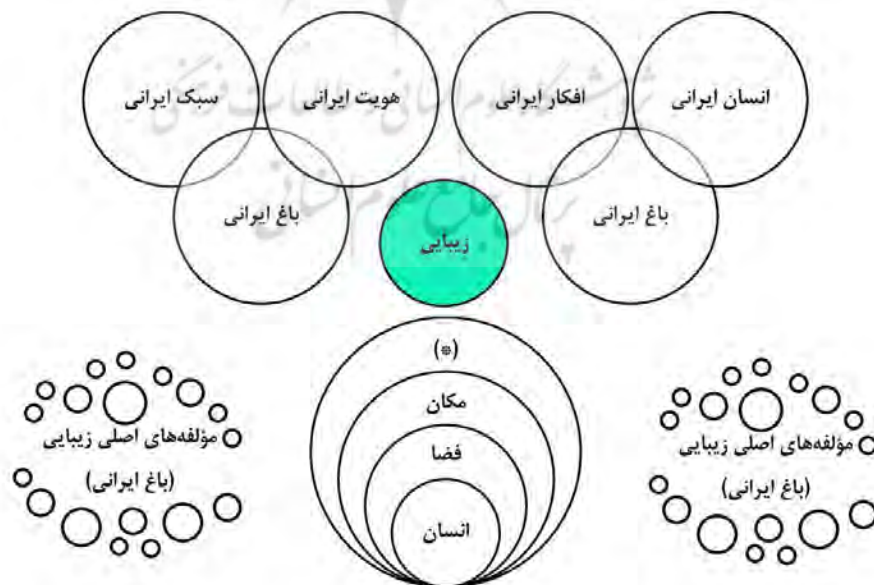
مقاله‌های مرتبط با موضوع پژوهش حاضر			
نویسندگان	سال	عنوان	توضیحات استنتاجی
یعقوب دانش‌دوست ^{۷۳}	۱۳۶۹	باغ ایرانی (سخنرانی)	- بررسی جایگاه باغ برای استفاده انسان و ترکیب با عناصر معماری - رابطه با سلیقه و فرهنگ مردم و شرایط اقلیمی هر سرزمین - وجود گیاهان در باغ‌های ایرانی عامل سایه برای رفاه انسان و تزئین
سیدمحمد بهشتی ^{۷۴}	۱۳۸۷	جهان باغ ایرانی	- بررسی جایگاه باغ ایرانی در فرهنگ ایرانی - بازخوانی آثار از منظر میراث فرهنگی - حیاط باغ ایرانی
مهرداد قیومی بیدندی ^{۷۵}	۱۳۸۷	لايه‌های باغ ایرانی	- بررسی مغایرت‌های باغ ایرانی - لایه‌های وحوه گوناگون باغ ایرانی - تحلیل و نقد باغ ایرانی در بستر تاریخ
ماریا اوا سابتلی ^{۷۶}	۱۳۸۷	با ایرانی: واقعیت و خیال	- بررسی سده‌های میانه باغ ایرانی - سیر معماری با چشم‌انداز شگفت‌انگیز - توصیف چهارباغ - پیون انسان ایرانی با باغ ایرانی
محمد نقی‌زاده	۱۳۹۲	جلوه‌های زیبایی در باغ ایرانی	- بررسی باغ ایرانی به‌عنوان عامل هویت - ارتباط باغ ایرانی با زیبایی و اصول شناسایی حاکم بر زیبایی باغ‌های ایرانی
لیلا مدقالجی ^{۷۷} مجتبی انصاری ^{۷۸} محمدرضا بمانیان ^{۷۹}	۱۳۹۳	روح‌مکان در باغ ایرانی	- بررسی واژه مکان در فضاهای معماری و ارتباط انسان با طبیعت - باغ ایرانی به‌عنوان منظر ایران - باغ ایرانی به‌عنوان یک الگوی موفق با تصورات انسانی
حشمت‌اله متدین ^{۸۰} رضا متدین ^{۸۱}	۱۳۹۴	لزوم ایجاد باغ ایرانی	- بررسی احداث، شکل‌گیری و گسترش شکوفایی در رسیدن باغ‌سازی و معماری - تأثیر اقلیم و خشک‌سالی در شکل‌گیری باغ ایرانی
Albert Fekete Reza Haidari	۲۰۱۵	Special Aspects of Water Use in Persian Gardens	- بررسی اهمیت باغ ایرانی از نظر اقلیم - باغ‌های ایرانی نشانه زندگی، روشنایی و پاکیزگی - ساختار عناصر معماری در رسیدن انسان به آرامش
Leila Mahmoudi Farahani Bahareh Motamed Elmira Jamei	۲۰۱۶	Persian Gardens: Meanings, Symbolism, and Design	- بررسی سیرتکامل باغ‌های ایرانی برای آینده نسل‌های بعدی - باغ‌های ایرانی نماد هویت ملت ایران
Mahdi Nejad Jamal-e-Din Azemati Hamidreza Zarghami Esmaeil Ali Sadeghi Habib Abad	۲۰۱۷	The Role of Water in Persian Gardens	- بررسی نقش آب در زیستگاه انسانی - مفهوم آب در معماری و درک تعاملات - آب به‌عنوان عنصر روح در باغ ایرانی
Nasser Barati Ayda Alehashemi Arman Miniator Sajadi	۲۰۱۸	Iranian Worldview and Axial Pattern in Persian Garden	- بررسی باغ ایرانی در تمدن‌های جهانی - باغ‌های ایرانی به‌عنوان الگوی چهارباغ مطرح در جهان - جهان‌بینی و بهشت و حرکت از تاریکی به روشنایی

۶- روش تحقیق^{۸۲}

پژوهش مورد مطالعه به لحاظ روش تحقیق، از نوع توصیفی-تحلیلی بوده است که در مرحله اول با بررسی و تجزیه و تحلیل^{۸۳} در گردآوری داده‌ها و اطلاعات و از روش کتوب و متون کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است که در این مرحله به لحاظ ساختار^{۸۴} و نوع کالبد باغ‌سازی و به‌وجود آمدن باغ‌های ایرانی در تمدن ایران در دوره‌های مختلف با ویژگی‌های منحصر به فرد^{۸۵} پرداخته و جهت تسری در امر اهداف پژوهش، در نهایت با بررسی و علل عملکردهای باغ‌های تاریخی ارزشمند با شیوه‌های به‌کارگیری سازگار در صور انسانی تصویری دقیق و مؤثر در انتخاب و بازسازی در احیای دوباره آنان گامی تأثیرگذار در فرهنگ، هنر، معماری، معماری منظر و شهرسازی در جامعه درباب سبک جهانی و نمادین به‌عنوان (باغ ایرانی)، به استدلال مثبت رسید و بالاخص در جاودانه کردن هرچه بیشتر این سبک در باغ‌سازی در جهان امروزی و زندگی امروزی و به‌وجود آمدن هویت گذشته در جهت هویت‌سازی^{۸۶} و بهره‌مندی از هویت گذشتگان، پراخته شده و مورد توجه مخاطبان فعال در حوزه میراث ملی^{۸۷} و افراد خاص فرصتی روشن در روشن‌سازی هویت ایرانی^{۸۸} نهان گردیده است.

۷- باغ‌های ایرانی

باغ‌های ایرانی یکی از اصلی‌ترین نگرش^{۸۹} و پدیده‌های ساختاری و شکل‌دهنده به معماری و معماری منظر در سیرتاریخ ایران^{۹۰} و تمام سرزمین‌های تحت نفوذ با گستره جغرافیایی مواجهه می‌باشد (آچوند، ۱۳۹۸: ۲). باغ‌های ایرانی از قدیمی‌ترین و مهم‌ترین باغ‌های دنیا به‌شمار می‌رود. باغ ایرانی پدیده‌ای تاریخی، فرهنگی در کالبد سرزمین ایران می‌باشد و معمولاً به‌صورت محدوده‌ای متصل با محصوریت^{۹۱} زمین، گیاه، آب و نظام معماری باهم تلفیق و محیطی مطلوب با آرامش برای انسان به‌وجود آورده، ساخته شده در جهت قواعد هندسی^{۹۲} و باورهای مبتنی بر آن (شاه‌چراغی، ۱۳۸۸: ۷۵-۷۰). باغ‌های ایرانی فرآورده‌ای محیطی، جامع از محیط گسترده شده و از آن زائیده گردیده است. باغ‌های ایرانی در طول تاریخ با تجربه و عاری از ویژگی‌ها پدیدار و دگرگون^{۹۳} شده‌اند و مدام در حال تحول بوده چراکه از درون خود تجربه می‌زاید و به‌علاوه بر آن محیط، بر انسان تأثیر می‌گذارد (فلامکی، ۱۳۸۹: ۶۶۴-۶۶۰). باغ‌های ایرانی محصول تعامل^{۹۴} ذهن و زندگی از سنت گذشتگانمان بوده هم‌چون باغ‌های خیال «ایرانی»^{۹۵} مانند معماری ایرانی از درخشندگی در جهان درصدد آن می‌باشد که شناخت و تحلیل آن بر زیبایی‌شناسی - زیبایی‌شناختی براساس (تصویر ۱)، با تکیه بر آئین و بیکران حضور آب، منظر بهشتی، تنوع فضایی، مکانی تأمل از هندسه با مفاهیم ذهنی و خیال انسان در زیبایی^{۹۶} سرآغاز باغ‌سازی در باغ‌های ایرانی بدل گشته است. بنابراین باغ‌های ایرانی با ظاهری ساده و برپایه طراوت^{۹۷}، اصول مشخص و بنیادین نمادی از بهشت^{۹۸} موعود است. هم‌چنین ارزش‌های معنایی و محیطی هم‌سو با ریشه‌های فرهنگی در دست‌یابی به مجموعه شاخص، فضایی عملکردی و عاری از کمال در باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی درمیده و به‌عنوان پدیده‌ای تاریخی در شناخت و آگاهی محتوای پدیده‌ها در گستره تاریخ در کشف وجوه باغ ایرانی برای شناخت آن نیازمند تحقق و ستایش^{۹۹} در گستره معنایی بوده است.

تصویر ۱- واکاوی^{۱۰۰} زیبایی‌شناسی - زیبایی‌شناختی در باغ‌های ایرانی (مأخذ: نگارنده)

۸- دیدگاه‌های مختلف صاحب‌نظران دربارهٔ باغ‌های ایرانی

بررسی و مطالعات انجام گرفته شده در پژوهش حاضر در مورد دیدگاه‌های مختلف و گفته‌های متفاوت در مورد باغ‌های ایرانی می‌توان باغ‌های ایرانی را مختص ایرانیان دانست چراکه عوامل و عملکردهای گستردهٔ صاحب‌نظران^{۱۰۱} و نقل‌وقول دیدگاه‌های آنان از تمثیل بهشت روی زمین بسیاری از صاحب‌نظران را مورد توجه و تحت‌تأثیر قرار داده، بر همین اساس موضوع باغ‌های ایرانی را می‌توان با عوامل متعدد مطابق با دیدگاه‌های مختلف صاحب‌نظران در ایجاد و شکل‌گیری باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی و تأثیرگذاری آن در تأثیرپذیری در انسان مورد ارزیابی قرار داد. هم‌چنین براساس (جدول ۳)، باغ‌های ایرانی مکانی، مناسب برای آرامش روح انسان و معیارهای زندگی انسان در ساختار هویت‌ملی^{۱۰۲} جامعه^{۱۰۳} و جهان^{۱۰۴} مورد توجه قرار داد.

جدول ۳- برخی از دیدگاه‌های صاحب‌نظران در وجود باغ‌های ایرانی (مأخذ: نگارنده)

برخی از دیدگاه‌ها در رابطه با ساختار باغ‌سازی - (باغ‌های ایرانی)		ردیف	داخلي: معماری - فلسفه
دیدگاه نظریه پرداز	نظریه پردازان		
- «باغ‌های ایرانی»، نشان جاودانگی انسان ایرانی در رسیدن به هویت ملی در باغ‌سازی، و رسیدن به جهان ابدی با تمثیلی از بهشت پروردگار یکتا.	محمد دبدبه ^{۱۰۵}	۱	
- «باغ‌های ایرانی»، یک پدیدهٔ ویژه و جایگاه منحصر به فرد بوده یکی از ویژگی‌های دارای اهمیت درون‌گرایی بودن باغ ایرانی با چشم‌انداز اصیل با ویژگی‌های ایرانی می‌باشد.	محمدکریم پیرنیا	۲	
- معماری «باغ ایرانی»، هیچ فضای منفی از فضاهای دیگر نیست، فضاهای باغ‌های ایرانی دارای هویت و عملکرد مستقل بوده است.	حسین سلطان‌زاده	۳	
- «باغ ایرانی»، باغی است از ترکیب با عناصر معماری، درخت‌کاری، گل‌کاری، آب و جلوه‌های گوناگون شکل‌گیری با فرهنگ و سلیقهٔ انسان ایرانی.	یعقوب دانش‌دوست	۴	
- «باغ‌های ایرانی»، درحقیقت نامیدن مکانی مقدس که بخشایش ایزدی در آن، به باشندگان در آن عطا می‌گردد تحت‌تأثیر قرار می‌دهد.	آزاده شاهچراغی ^{۱۰۶}	۵	
- «باغ‌های ایرانی»، به‌عنوان عامل استقرار موقت و دائم می‌باشند، هم‌چنین ابزاری برای نمایش قدرت انسان ایرانی در جهان با عناصر اعم از چهارالگویی و چهارباغ، عناصر طبیعی.	سیدامیر منصوری ^{۱۰۷}	۶	
- «باغ‌های ایرانی»، یکی از خصوصیات کلی از وجوه باغ در جهان می‌باشد.	غلامرضا نعیم ^{۱۰۸}	۷	
- «باغ‌های ایرانی»، یکی از اصول طراحی با دسته‌بندی دقیق نمود گشته‌اند این اصول عبارت‌انداز: نقش ویژه باغ در محیط پیرامون، هندسه حاکم بر معماری، مرکزیت، جریان آب، و تأثیرات روانی و اقلیمی.	داراب دیبا ^{۱۰۹}	۸	
- «باغ‌های ایرانی»، یکی از سودمندترین خصوصیات معماری ایرانی بسیار ارزشمند می‌باشد که اصول طراحی در درون محدودهٔ محیط پیرامونی از هر لحاظ اعم از موقعیت جغرافیایی و ویژگی‌های منحصر به فرد دارای زیبایی و هویت انسان ایرانی می‌باشد.	خواجه زین‌العابدین معروف به: عبدی بیگ شیرازی ^{۱۱۰}	۹	
- «باغ‌های ایرانی»، باغی است از حرکت ظلمت به روشنایی یا تاریکی به سوی کمال.	ملاصدرا ^{۱۱۱}	۱۰	
برخی از دیدگاه‌ها در رابطه با ساختار باغ‌سازی - (باغ‌های ایرانی)		ردیف	خارجی: معماری
دیدگاه نظریه پرداز	نظریه پردازان		
- «باغ‌های ایرانی»، یکی از کانونی‌ترین فلسفهٔ زندگی ایرانی باتوجه به اهمیت زندگی ایرانیان بوده است.	آرتر آپم پوپ ^{۱۱۲}	۱	
- «باغ‌های ایرانی»، یکی از مرجع‌ترین، معتبرترین و غنی‌ترین منابع در زمینهٔ پدیدار شدن باغ در جهان می‌باشد.	فیلیس آکرمن ^{۱۱۳}	۲	
- «باغ‌های ایرانی»، با ترکیب عناصر تشکیل‌دهنده، تمثالی از بهشت تداعی و تجلی جلال و جبروت زیبایی را به تماشا گذاشته می‌باشد.	انگلبرت کمپفر ^{۱۱۴}	۳	
- «باغ‌های ایرانی»، را می‌توان با عمارت و کوشک‌های آن بهشت زمینی به‌شمار آورد.	ژان شاردن ^{۱۱۵}	۴	
- «باغ‌های ایرانی»، بهشت باغ - بهشت ایرانیان جلوهٔ طبیعی در جهان داراست.	دونالد نیوتن ویلبر	۵	
- «باغ‌های ایرانی»، یکی از زیباترین باغ‌های جهان به‌شمار می‌آید نه به بهشت.	هرمان نوردن ^{۱۱۶}	۶	
- «باغ‌های ایرانی»، را می‌توان مفهوم چهارباغ که مختص آثار ایرانی است بیان نمود.	دیویداسترون ^{۱۱۷}	۷	
- «باغ‌های ایرانی»، یکی از نایب‌ترین مکان‌های برای شکار مختص شاهان می‌باشد.	آندره گدار ^{۱۱۸}	۸	
- «باغ‌های ایرانی»، یکی از عجایب و غیرقابل تصور در جای دیگر است.	الکسیس سولتیکیف ^{۱۱۹}	۹	
- «باغ‌های ایرانی»، مکانی برای خلوت انسان و تمثیل آن به بهشت توصیف کرده است.	توماس هوبرت ^{۱۲۰}	۱۰	

۹- عناصر تشکیل دهنده باغ‌سازی - (باغ‌های ایرانی)

۹-۱- زمین - (باغ‌های ایرانی)

زمانی سخنی از باغ در میان باشد انسان در آن مکان هم‌سو با محیط برای تحقق و کنترل اهداف، چشم‌اندازی از پدیده‌های فرهنگی^{۱۳۱} وابسته به انسان و به‌ویژه «زمین»، می‌باشد عنصر زمین یکی از عناصر اصلی و اولیۀ باغ در جهان‌هستی^{۱۳۲} بوده است. هم‌چنین زمین جدا از شکل و موقعیت، از عوامل دیگری هم‌چون جنس خاک، شیب و سایر اختلافات در سطح زمین اعم از قابلیت حاصل‌خیزی و آبیاری دارای اهمیت می‌باشد که نمونه‌های زمین‌های شیب‌دار^{۱۳۳} در جهت‌گیری و شرایط لازم برای آبیاری و امکان سهیل بودن را فراهم می‌آورد (انصاری، ۱۳۷۸: ۱۵۷-۱۵۳). بنابراین می‌توان با مطالعات صورت گرفته شده در این پژوهش نتیجه گرفت که باغ‌های ایرانی اغلب در زمین‌های مسطح و معمولاً بیشتر در زمین‌های شیب‌دار برای اهداف باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی در هرچه زیباتر شدن محیط انجام گرفته می‌شد و هم‌چنین زمین‌ها از لحاظ جنس خاک، نوع حاصل‌خیزی و نوع نفوذ آب مورد بررسی قرار می‌گرفته است لذا زمینی که برای باغ‌های ایرانی در نظر گرفته می‌شد جدا از جنس خاک قابلیت چند سطحی برای باغ، از نوع زمین تأثیر بسزایی برخوردار می‌بوده است.

۹-۲- گیاهان - درختان - (باغ‌های ایرانی)

گیاهان را می‌توان در پدیده باغ‌سازی، باغ‌های اصیل ایرانی به دو گروه کلی تقسیم کرد که عبارت‌اند از: ۱- «گل‌های تزئینی»،^{۱۳۴} و ۲- «درختان سایه‌دار و درختان میوه»،^{۱۳۵} بیان نمود که با وجود گیاهان و درختان در کنار یکدیگر با پدیدار گشتن و تلفیق آنان با هندسه و اشکال ساده و منحصربه‌فرد با سایر عناصر تشکیل‌دهنده یک منظر زیبا با زیبایی‌شناسی - زیبای‌شناختی، زیبایی‌های بهشتی برای رشد و کمال انسان به‌وجود آورده است که در این پژوهش به علت گستردگی فلسفه^{۱۳۶} مطالب در رابطه با گیاهان و درختان و تأثیرپذیری آنان در تأثیرگذاری بر روابط و زندگی انسان ایرانی در هویت‌ساختاری^{۱۳۷} هویتی در باغ‌های ایرانی، شرح مختصری از برخی موارد مطالعه در مقاله حاضر مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۹-۲-۱- برخی گیاهان و تزئینات^{۱۳۸} وابسته، استفاده شده در باغ‌سازی - (باغ‌های ایرانی)

کاشت گیاهان در باغ‌های ایرانی از رویکرد و نظم خاصی پیروی می‌کند به‌طوری‌که این رویکرد تحت‌تأثیر نظام نظم هندسی در باغ ایرانی با اشکال شکل می‌گرفته است. گیاهان در باغ‌های ایرانی گذشته از نوع جنس و گونه اقلیمی،^{۱۳۹} از لحاظ موقعیت محل قرارگیری، طرح کاشت، زیبایی و منظر بهشتی و سودمندی و درمانی بسیار قابل ملاحظه است و حتی در حفاظت باغ در مقابل عوامل هم‌چون طبیعی مخرب نقش تأثیرگذاری ایفاء می‌کنند. گیاهان در باغ‌های ایرانی با نگرش و اهداف متفاوتی از جمله نظیر سایه‌اندازی، محصول‌دهی، سودمندی (یکی از اصلی‌ترین ویژگی‌های سودمندی برای انسان خود انسان بوده)، تزئین و ... به‌کار می‌رفت به همین نسبت گیاهان نقش مهمی در زندگی انسان در باغ‌های ایرانی داشتند و میزبان خوبی برای پذیرا بودن آرمان‌های انسانی^{۱۴۰} به میزان چشمگیری در باغ‌های اصیل ایرانی به چشم می‌خورد و تا به امروز می‌آیند. همانند معماری منحصربه‌فرد و آمیخته با فرهنگ، هویت و نظم، «باغ‌های ایرانی»، را به گونه‌های گیاهی نادر موجود در آن نیز تداعی مبدل گشته است. و نیز در باغ‌های ایرانی هم‌چنان‌که معماری با اصول و قواعد خاصی متناسب با هندسه و نظام‌های باغ‌سازی صورت می‌گرفته، کاشت گیاهان و نیز انتخاب نوع گونه‌ها پیرو قاعده، قانون و فلسفه خاصی مختص به‌خود بوده است و نمایان‌گر یک هماهنگی بی‌نظیر منطقی و هندسی در باغ‌ها برخوردار بوده است. اگرچه موقعیت اقلیم^{۱۴۱} هر منطقه در نوع انتخاب پوشش گیاهی باغ مؤثر بوده، اما تحت هر شرایطی نظم و قانون‌مندی، یکی از جزء جدایی‌ناپذیر باغ‌های ایرانی می‌بوده است. نقش و عملکرد مجموعه‌های طبیعی و از جمله باغ‌ها ایرانی تلطیف نمودن صلیبیت، خشونت و مادیت محیط مصنوع هدف ساخت «انسان»، بوده. در باغ‌های ایرانی، گیاهان با هدف ایجاد سایه، برداشت محصول، سودمندی، تزئین و ... کاشته می‌شده‌اند. یکی از عوامل مهم به‌شمار می‌رود، هم‌چنین گل‌ها و گیاهان تزئینی به میزان کمتری نسبت به درختان مورد توجه بوده‌اند اما گل‌ها در فصول بهار و تابستان زینتی به باغ می‌داند که مانند نقاشی^{۱۴۲} انسان را از خودبی‌خود می‌کرد. گیاهان با توجه به عملکردهای متفاوتشان در جاهای مختلف و به‌خصوصی کاشته می‌شده‌اند هر محل از باغ با توجه به کارکرد آن مکان با در نظر گرفتن موقعیت جغرافیایی، اقلیمی، منطقه‌ای و بسیاری از عوامل دیگر، به گونه گیاهی اختصاص می‌داشته است که ایرانیان در طی قرن‌ها این تجربه را به دست آورده بوده‌اند. زیبایی گل‌ها و رنگ‌های رنگین‌کمانی و عنصر رنگ باغ‌های ایرانی در پوشش گیاهان رنگ سبز مطرح می‌باشند. گل‌ها علاوه‌بر مصارف کاربردی، مصارف دارویی^{۱۴۳} نیز داشتند و در نتیجه هم زیبایی و هم از مصارف کاربردی دارویی و گیاهی گل‌ها و گیاهان بهره‌مند می‌گشتند. در باغ‌سازی باغ‌های ایرانی، سرسبزی، گیاهان، تنوع، لطافت، عطر، و سیمای بی‌نظیر باغ‌های ایرانی را تبدیل به نماد می‌ساختند این نمادها عبارت‌اند از: نماد زندگی انسان و نماد مرگ انسان. خصوصیات گیاهان و تغییر رنگ در فصول سال نشان حیات و مرگ را به انسان بازگو، هرچند نماد امید، زندگی، آرامش، بهشت درعین حال مرگ، فنا، آخرت مبدل برخوردار می‌گشته است که هیچ‌گاه هیچ چیزی بی‌دلیل به‌کار نمی‌رفت.

۹-۲-۲- برخی درختان استفاده شده در باغ‌سازی - (باغ‌های ایرانی)

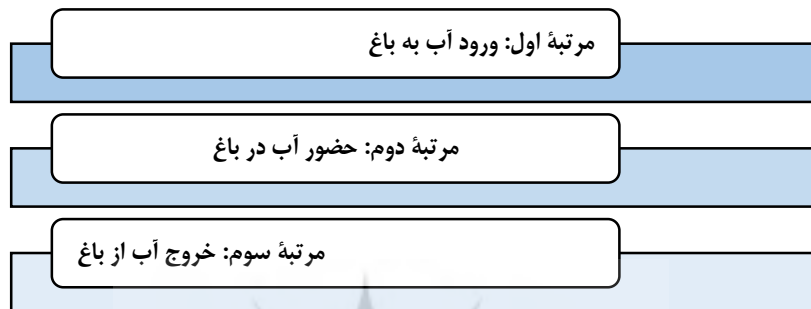
از آنجایی که درختان به کار گرفته شده در باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی به دو دسته سایه‌دار (روح انسانی - کمال)، و محصول‌دار (نیاز انسانی)، تقسیم می‌شوند و به علت گستردگی، در پژوهش حاضر به بررسی برخی از آن‌ها متکی می‌باشد. همچنین برای تحصیل در روند خصوصیات درختان مورد ارزیابی و واکاوی براساس (جدول ۴)، قرار گرفته شده است. درختان استفاده شده در باغ‌سازی باغ‌های ایرانی از یک نظام خاص و هدف‌مند در رسیدن به اهداف انسانی (مادی و معنوی)،^{۱۳۴} (Geographical, 10-12: 1957)، با الگوی هندسی به کار گرفته شده در فصول مختلف سال حس دنیوی و آخرت در رسیدن به کمال انسانی^{۱۳۵} با جاودانه کردن باغ ایرانی (حس بهشتی)،^{۱۳۶} به عنوان سبک مطرح شده در جهان مورد ستایش قرار گرفته شده است.

جدول ۴- بررسی برخی از درختان باغ‌های ایرانی (مأخذ: نگارنده)

برخی از درختان باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی در رابطه با - سایه، تزئین و ... در رسیدن به روح انسانی (کمال)				
نام درختان	محل کاشت درختان	عملکرد درختان	استنتاج نویسنده	درختان باغ‌سازی (روح انسانی) - باغ‌های ایرانی
چنار ۱۳۷	محور اصلی به صورت ردیفی	- سایه‌اندازی - چشم‌انداز دید منظر بهتر - تغییر رنگ برگ در فصول	- شکوه و عظمت - قدرت - کمال انسانی	
سرو ۱۳۸	محور اصلی به صورت ردیفی	- سایه‌اندازی - چشم‌انداز دید منظر بهتر - شاخ‌ها در کاشت	- مرگ - آخرت - حس معنوی	
کاج ایرانی ۱۳۹	محور اصلی به صورت ردیفی	- سایه‌اندازی - چشم‌انداز دید منظر بهتر - همیشه سبز	- نیروی حیاطی - راست‌گویی - حس زندگی	
سیب‌دار ۱۴۰	محور اصلی و حاشیه دیوار پیرامونی	- قابلیت استفاده در اطراف بنا - باد شکن	- قدرت - آرامش و سکوت	
تبریزی ۱۴۱	حاشیه دیوار اصلی و محور آب	- رشد سریع - استفاده در بنا	- سال قمری و شمسی - مظهر روشنایی	
زبان گنجشک ۱۴۲	کناره‌های دیوار، محور اصلی و مابین درختان	- سایه‌اندازی - استفاده دارویی	- سازگاری با طبیعت - تولید	
بید ۱۴۳	در محور آب	- خاصیت دارویی - حس: روح‌مکان - حس مکان	- ضعف قدرت - طبیعت زنانه	
برخی از درختان باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی در رابطه با - میوه و ... در رسیدن به نیاز انسانی				
نام درختان	محل کاشت درختان	عملکرد درختان	استنتاج نویسنده	درختان باغ‌سازی (نیاز انسانی) - باغ‌های ایرانی
نخل ۱۴۴	محور اصلی به صورت پراکنده	- میوه بهشتی - سایه‌اندازی و تزئینی	- حس زندگی - نیاز انسان	
مُو ۱۴۵	محور پنهان	- استفاده خوراکی و خشک - سایه‌اندازی و تزئینی	- نماد پاکی و خاری - شراب	
توت ۱۴۶	محور فرعی	- استفاده خوراکی و خشک - کرم ابریشم	- نماد جدیت - احسان	
انجیر ۱۴۷	جاهای گوشه‌دار	- استفاده خوراکی و خشک - خاصیت دارویی	- حس زندگی - صلح	
عناب ۱۴۸	کناره‌های دیوار و مابین درختان	- سایه‌اندازی - خاصیت دارویی	- زایش - پایداری	
سیب ۱۴۹	اطراف محور اصلی	- استفاده خوراکی و خشک - تزئینی	- عشق - هویت	
گردو ۱۵۰	حاشیه دیوار اصلی و محور آب	- استفاده خوراکی و خشک - منبت، میل‌سازی و ...	- طول عمر - پیری	
سنجد ۱۵۱	کناره‌های دیوار و مابین درختان	- استفاده خوراکی - خاصیت دارویی	- زایش - دل‌دادگی	

۹-۳- آب - (باغ‌های ایرانی)

آب به عنوان اصلی‌ترین و حیاتی‌ترین عنصر تشکیل‌دهنده منظره باغ‌سازی، در باغ‌های ایرانی به کار گرفته می‌شد هم‌چنین علاوه بر این که برای آبیاری استفاده، نقشی فراتر از آن هم در زندگی انسان در جهت زیبایی‌ها به ارمغان^{۱۵۲} می‌آورده است (Johnson, Links, 1929: 71-73). هم‌چون باری بس فراتر از تأمین نیاز در جهت شرایط آسایشی برای انسان بر دوش داشته طوری که منزلت^{۱۵۳} معنوی آن تا حدی بوده که با وجود مشکلات دسترسی به آن در اکثر نواحی ایران حضوری نمادین - در پیرو پاکی که متناقض^{۱۵۴} با اصل پرهیز از بیهودگی^{۱۵۵} در معماری ایرانی، از آن به نمایش گذارده می‌شده است و هر کجا که آب بیشتری در دسترس بوده نقش چشمگیری‌تری، مهم‌تری و پررنگ‌تری از آن بر منظر باغ ایرانی صورت زیبا و چشم‌نواز به چشم زده می‌شده است. این دلایل را می‌توان یکی از عملکردهای آب در صرف سودمندی برای درآمد‌های آب بر انسان و نقش آن در زندگی و صرف آن در باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی برخوردار گردید. سلسله‌مراتب^{۱۵۶} حضور آب در باغ‌های ایرانی براساس (تصور ۲)، می‌توان حضور و وظیفه عملکردی آب در فضا نمود پیدا کرد.

تصویر ۲- سلسله مراتب حضور آب در باغ‌های ایرانی (مأخذ: نگارنده)

مرتبۀ اول حضور آب دارای دو وظیفه اصلی اعم از عملکردی و نمادین، به طوری که بعد عملکردی به آبیاری درختان - گیاهان پرداخته و باعث ایجاد طراوت در محیط و فضا می‌شود و از بعد نمادین به‌عنوان تجلی^{۱۵۷} مفهومی خاص به‌صورت منظری برای تداعی دیدار نمود می‌یابد که در حقیقت، به نیاز درک انسان وجودی پاسخ می‌دهد. مرتبۀ دوم شناخت ابزارهای مورد استفاده برای نمایش چگونگی حضور آب در باغ جهت دستیابی به نوع طراحی و تأسیسات به‌کار برده می‌شود. مرتبۀ سوم خروج آب از باغ، به‌طوری که بعد از استفاده و جریان و سیراب باغ کردن به‌سوی باغ‌های دیگر، مزارع، شهر و ... روانه می‌شد هم‌چنین آب بعد از خروج از باغ یا در سطح به‌صورت نهر و جوی و یا در زیر زمین با استفاده از کانال‌های ویژه و استعانت از تنبوشه (لوله‌های سفالین)، به‌سوی مقصد حرکت می‌کرده است.

برای نمایش جریان حرکت روان آب، از نهرها و جوی‌ها استفاده طوری که برای نمایش فراوانی آب در باغ‌های ایرانی، معمول‌ترین و کارآمدترین ابزار فواره‌هایی بوده‌اند که از کف آب‌نما (جوی یا حوض)، براساس نمونه (تصویر ۳)، برخوردار می‌شده‌اند (سمیعی، ۱۳۸۶: ۱۷۰-۲۲۰) فواره‌ها، درواقع موسیقی^{۱۵۸} و آهنگ فضا محسوب به‌عمل می‌آمدند گاه این موسیقی کوتاه و زمزمه‌گر و همانند موسیقی متن، و گاه با نشاط و پُرهیاها^{۱۵۹} توأمان با هیجان در ایجاد حس فضایی با تمثیلی فراتر از زندگی به گوش انسان تداعی می‌شد. لذا وقتی آب بر خلاف نیروی جاذبه در هوا بالا می‌رود توسط فواره، نمایان‌گر تسلط انسان بر عناصر طبیعت و محیط بوده است.

تصویر ۳- نمونه فواره آب در باغ ایرانی (مأخذ: نگارنده)

باغ‌های ایرانی، در حقیقت معماری باغ و معماری آب و ترکیب آب و گیاهان حماسه‌ای بی‌نظیر به‌شمار می‌آید هم‌چنین آب با روشی متفکرانه^{۱۶۰} و هوشمندانه^{۱۶۱} در مسیر جاری می‌شود در حوض‌ها و آب‌ناها را کد می‌ماند و در نتیجه با هماهنگی به‌هم‌پیوسته با هندسه و ساختار سیستماتیک^{۱۶۲} به‌خود پیدا می‌کند (Khansari, Moghtader, Yavarim 1998: 99-104). هنر و فرهنگ ایرانی یکی از کارآمدترین و والاترین نمونه‌هایی است که در آن، خلق محیط طبیعت مثالی به مدد قوه خيالی، هنر تصویری از فرهنگ در مسیر تجربه قرار می‌دهد. آب در فرهنگ اساطیری ایران باستان - کهن،^{۱۶۳} تقدسی ناآل از آفرینش بلافاصله پس از آسمان و زمین بوده است (قریشی، ۱۳۸۰: ۱۹۰-۱۶۸). هنر و زیبایی در باغ‌های ایرانی در تفسیر سنتی امری قدسی و پیوند حضور آب در فضا تجلی پیدا می‌کند. می‌توان گفت هنرمند ایرانی در باغ‌سازی باغ‌های ایرانی نمی‌تواند باغ را بدون آب که عنصر وحدت و بهره‌ای معنوی و آسمانی است زیبا به‌شمار آورد (منصوری، ۱۳۸۴: ۶۱-۶۰). وجود عنصر آب در باغ، براساس مفاهیم خاص استفاده می‌شود و به‌طور منظم توزیع می‌شود با توجه به مشخصات فیزیکی و فنی عنصر آب - آبیاری از یک طرف و هم‌چنین در نظر گرفتن جنبه‌های مفهومی، زیبایی‌شناسی - زیبایی‌شناختی و محوطه‌سازی^{۱۶۴} معماری منظر و معماری را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد (بل، ۱۳۸۶: ۳۹-۴۳). طراحی باغ علاوه‌بر توجه به زیبایی‌شناسی - زیبایی‌شناختی و هویت‌مکان^{۱۶۵} - روح‌مکان - حس‌مکان، عمدتاً با تمرکز بر روی آبیاری بوده به گونه‌ای که ابعاد کلی فضا با توجه به دسترسی به آب طراحی شده‌اند و به‌کار گرفته می‌شده است (Thacker, 1985: 120-122). هم‌چنین براساس (جدول ۵)، انواع عملکردهای زیبایی آب در باغ‌های ایرانی بررسی شده است.

جدول ۵- پدیدار شدن زیبایی در رابطه با نمایش آب در باغ‌های ایرانی (مأخذ: نگارنده)

انواع عملکردهای آب	عملکردهای کاربردی	عملکردهای زیبایی	شکل‌های عملکردی
نهرهای اصلی ^{۱۶۶}	- انتقال از مخزن به سطوح مختلف	- هسته مرکزی	
نهرهای فرعی ^{۱۶۷}	- آبرسانی به باغچه‌ها، کرت‌ها و ...	- مجموعه دائمی زیبایی	
کانال‌ها ^{۱۶۸}	- اتصال دهنده‌های فیزیکی در حرکت آب	- تداعی پیوند دهندگی	
سینه‌کبکی ^{۱۶۹}	- جهت ایجاد موج در بیشتر نشان‌دادن آب	- حرکت و صدای دل‌نشین	
آب‌گردان ^{۱۷۰}	- گردش مکرر آب	- جلب توجه	
تبوشه‌های سفالی ^{۱۷۱}	- لوله‌های سفالی برای انتقال آب	- پیوند زیبایی	
جوش‌گاه ^{۱۷۲}	- فواره مانند جهت گرداندن و حرکت آب	- صدای دل‌نشین	
فواره و آب‌فشان ^{۱۷۳}	- جوشش آب به سمت بالا	- نماد سرچشمه	
شترگلو ^{۱۷۴}	- با اختلاف فشار آب را به سمت جلو	- نماد انعطاف	
آب‌نمای پلکانی ^{۱۷۵}	- استفاده در زمین‌های شیب‌دار	- ایجاد آشار و صدای دل‌نشین	
اسختر ^{۱۷۶}	- ذخیره آب اصلی	- قلب باغ، زیبایی مقابل کوشک	
حوض ^{۱۷۷}	- ذخیره آب مصرفی	- نقطه عطف و شکل‌پذیری آب	

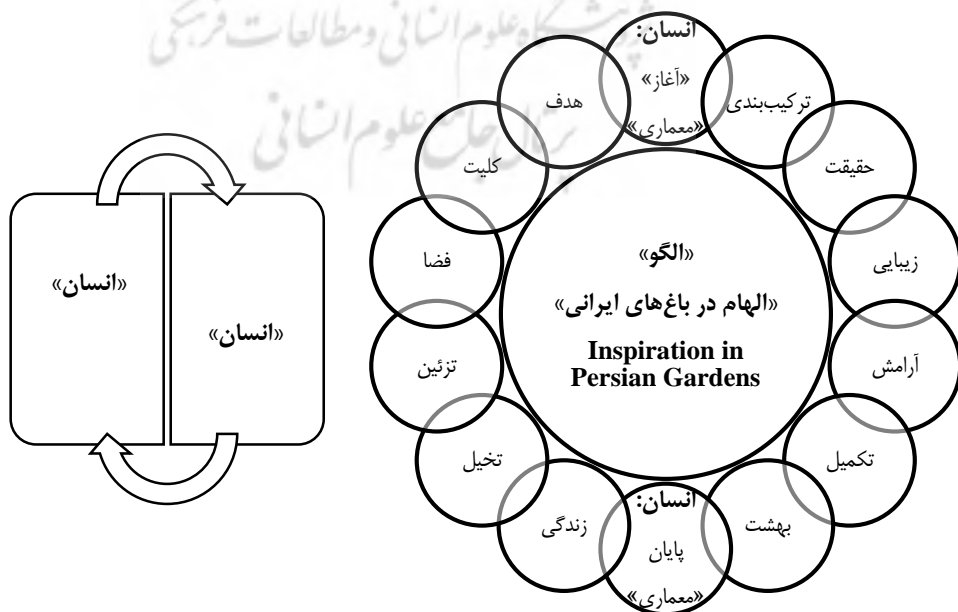
در واقع آب موضوع صورت مناظر، منظره‌ها و نقطه عطف در مناطق مختلف باغ است و از آن جاکه چشم را از دوردست به خود می‌تاباند و از نزدیک روح انسان را دل‌پذیرتر می‌کند، می‌تواند با طراوت و زندگی همراه باشد و سایه‌ها را با غم و اندوه و نگرانی به سمت طراوت و حرکت وا دارد که سرزندگی و صحنه‌های گسترده با ترکیب بی‌نظیر سازگار با محیط و قلمرو فراهم و باشکوه فزاینده‌ای منحصر به فرد از زیبایی قرار می‌دهد. به‌طور کلی آب را می‌توان مهم‌ترین پدیده عنصر باغ در شکل‌گیری باغ ایرانی نقش بست، زیرا کمبود آب در بسیاری از نقاط و نواحی ایران به‌ویژه در مناطق مرکزی و جنوب^{۱۸۸} امکان هرگونه شکل‌گیری فضای سبز را دشوار می‌ساخت و وجود هر باغ در نواحی وجود یک منبع آب دائمی بوده لذا کمبود آب افزون بر دلایل اقلیمی سبب به‌وجود آمدن جنبه‌های زیبایی به‌صورت بارز مورد توجه قرار گرفت.

۹-۴- معماری - (باغ‌های ایرانی)

باغ‌های ایرانی عناصر معماری را درون خویش و پیرامون باغ جای نهاده‌اند که ضمن رعایت اصول معماری ایرانی یکی از بارزترین تمایزات برون‌گرایی^{۱۸۹} با طبیعت به‌شمار می‌آید وحدت معماری و باغ ایرانی در عامل تشکل‌دهنده باغ ایرانی درمیده است که رابطه با زندگی و تفکر انسانی و بناهای به‌کار گرفته شده در باغ و عناصر معماری اعم از کوشک، منظرسازی، تزئینی (مجسمه، گلدان و ...)، و ... که همگی عوامل عملکردی و سازنده در ایجاد عناصر هم‌سو با نیاز انسانی می‌باشد. باغ‌های ایرانی به‌طور کلی از لحاظ ساختاری به سه بنای اصلی شامل: ۱- عمارت سردر: ۱۸۰ در بیشتر باغ‌های ایرانی فضایی به‌عنوان ورودی و نسبتاً بزرگ برای تشریفات دیوانی در دو طبقه ساخته می‌شد. ۲- عمارت اصلی یا کوشک: ۱۸۱ این نوع بنا بیشتر به‌صورت برون‌گرا طراحی و ساخته و با محیط پیرامون اعم از فضایی طبیعت و باز از چهار قسمت یا حداقل دو جهت به محیط باز می‌شود. ۳- عمارت اندرونی: ۱۸۲ این نوع در بسیاری از باغ‌های سکونت‌گاهی و حکومتی به‌عنوان حرم، برای زندگی خانواده اختصاص می‌یافت. و یک بنای خدماتی برای استفاده کارکنان و ... در نظر گرفته می‌شد.

۱۰- الگوی باغ‌های ایرانی^{۱۸۳}

الگوی باغ‌های ایرانی در طول دوره‌های مختلف از یک الگوی مشابه در پیکربندی این قلمرو تکرار گشته و حتی به سرزمین‌های مانند هند و ... تبدیل به یک هویت واحد و طرح اصلی با زبان‌های مشترک و درک عمیق با عناصر گشته است الگوی چهارباغ در باغ ایرانی از دیدگاه‌های مختلف دارای رموز و آرای بحث‌برانگیز و مفاهیم عمیق با هندسه در تقسیم‌بندی چهارباغ داشته است هم‌چنین در مطالعات گوناگونی در مورد تاریخ استفاده الگوی چهارباغی انجام گرفته و به‌اعتقاد برخی چهارباغ همان چهار فصل مورد توجه قرار گرفته شده است (Sackville-West, 1354: 398-404). ارزش باغ ایرانی اغلب با نیازهای انسان بوده براساس (تصویر ۴)، و این ارزش از زمان‌های قدیم بخش مهمی از زندگی ایرانیان بوده تداوم باغ‌سازی و الگوی باغ ایرانی در طول زمان با شناخته شدن آن هم‌چون با عناصر نظیر منظر ایرانی در رسیدن به هویت را عنوان می‌پندارند باغ ایرانی یکی از مضامینی است که علاوه بر اهمیت و ایفای نقش در آثار مختلف هنر و معماری دارای اهمیت حائزی می‌باشند.

تصویر ۴- مؤلفه‌های الگوهای باغ‌های ایرانی در رابطه با عامل پدیده انسانی (مأخذ: نگارنده)

۱۱- هندسه در باغ‌های ایرانی ۱۸۴

الگوی هندسی باغ‌های ایرانی را می‌توان بر روی محور اصلی و جایگاه آن در رسیدن به جهان بینی ایرانیان و سازگاری با الگوی هندسی در باغ ایرانی تبیین کرد. باغ‌های ایرانی با یک هندسه با الگوی ساختاری و پیوندی با جهان مادی و جهان ابدی ۱۸۵ در نشان دادن ساختار تقسیم هندسه‌ای در باغ ایرانی ایده‌ای برای شکل‌گیری در نظر گرفته می‌شود (خوانساری، مقتدر، یآوری، ۱۳۸۳: ۹۰-۲۰). باغ‌های ایرانی با رعایت سه کشیدگی در کنار هم و تقسیم باغ به مربع‌های که خود دارای تقسیمات هندسه‌ای منظم و مربع شکل بودند دارای اهمیت بسیار می‌باشد همچنین در طراحی باغ ایرانی توجه خاص به ترکیب کلی با اجزاء استوار در خصیصه شخصیت در باغ ایرانی می‌باشد (غضنفری هاشمی، ۱۳۹۱: ۳۰-۲۸). «هندسه»، یکی از عناصر منحصربه‌فرد و اساس معماری ایرانی بوده و نشانه‌های از آن را می‌توان در هنر، نقوش تزئینی، کاشی‌کاری و ... دنبال کرد زیرا هندسه زاده نگرش مفهومی با اندیشه‌های انسانی با گستره از معماری ایرانی از زیبایی و ساختار شامل می‌گردد طوری که ساختار معماری ایران از هندسه تحت‌تأثیر قرار می‌گیرد همچنان که این تأثیرگذاری در باغ ایرانی در پیوند فضاهای بازوبسته شکل گرفته می‌شود و در تمامی عرصه‌ها به چشم می‌خورد گذشته از شکل‌گیری هندسی فضاها، شاهد نظم فضایی با هندسه قوام می‌گیرند. هندسه به‌عنوان یک «علت مادی»، در کنار سایر علت‌ها در باغ‌های ایرانی به ابعاد و تناسب کلی، محورهای اصلی و فرعی، حصارها، جوی‌ها و ... به هندسه مسلط، می‌پردازد که این ساختار در شکل‌بخشی مفاهیم تا رسیدن به شکل‌نهایی به همان اندازه که اصول هندسه در معماری ایرانی دارای اهمیت بوده به همان اندازه در مفهوم شکل‌بخشی باغ‌های ایرانی نقش دارند. «علت‌صوری»، طرح کالبد باغ‌های ایرانی براساس ساختار هندسی بسیار دقیق و محاسبه شده شکل یافته، محیط بیرونی باغ‌های ایرانی معمولاً به شکل مربع کامل یا مستطیل می‌باشد در باغ‌های ایرانی مرز قطعی میان درون و بیرون احاطه بوده همچنین فضای کلی باغ ایرانی تبعیت از ساختار هندسی با تقسیمات فضایی بوده است.

۱۲- خصوصیات کلی باغ‌های ایرانی ۱۸۶

به‌طور کلی، خصوصیات باغ‌های ایرانی نشان می‌دهد مواردی چون هندسه و نسبت‌های تناسب در طرح «چهارباغ»، تقارن، متمرکز شدن «استخر اصلی، ساختمان اصلی»، ریتم «در ردیف‌های گیاهان درختان و ردیف‌های مسیر جوی‌های آب»، سلسله‌مراتب، محصور کردن، وجود محور طولی در طراحی «مسیرهای طولی و استخرها طولی»، تنوع درختان و گل‌ها و عناصر معماری که این دستورات شامل مجموعه‌ای از هنجارها، و عملکردهای فرهنگی بوده که فضا را شکل می‌بخشد. لذا برخی از این دستورات در شکل‌دهی به باغ تأثیر می‌گذارد و تعیین شکل کلی زیستگاه و محیط انسانی عمدتاً با معماری ایرانی اختصاص، و از اهمیت بیشتری برخوردار می‌گردد، یعنی باغ (Nassehzadeh Tabriz, A'zami, 2010: 311-314). باغ ایرانی مکانی است که با رموز و منحصربه‌فرد احاطه شده است. باغ‌های ایرانی جدایی از این که یک مکان باشد مکانی فراتر از آن، از جمله فلسفه طبیعی و فرهنگی با پتانسیل‌های خارق‌العاده محیط اطراف یعنی بیش از خصوصیات به هم پیوند داده شده به یاد می‌آورد. همچنان که روابط با نظم جهانی. باغ‌های ایرانی از ارزش‌های زیبایی‌شناختی، متعالی و کاربردی بالایی برخوردار بوده است (Rahim Rahnama, Pouremad, 2013: 1153). همچنین برخی از خصوصیات ارزشمند بارز باغ‌های ایرانی براساس (جدول ۶)، مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته شده است.

جدول ۶- خصوصیات بارز باغ‌های ایرانی (مأخذ: نگارنده)

برخی از خصوصیات ارزشمند در رابطه با - (باغ‌های ایرانی)	
- احداث معمولاً در زمین مسطح و غالباً زمین شیب‌دار	«باغ‌های ایرانی» <i>Persian Gardens/Iranian Gardens</i>
- محصور کردن محیط پیرامون باغ با دیوارهای حیطه باغ	
- تقسیم باغ به چهار بخش	
- استفاده از خطوط راست در محور اصلی در طراحی باغ	
- استفاده از اشکال هندسه به‌عنوان نکته موردتوجه	
- وجود کوشک در مرکز یا بلندترین قسمت باغ	
- روح مکان - حس مکان	
- استفاده از عنصر اصلی و دائمی در طراحی باغ: وجود عنصر آب	
- ارتباط انسان با طبیعت	
- احساس آرامش با زیبایی‌های چشم‌نواز	
- استفاده بی‌شمار از درختان و رابطه با ایجاد سایه و میوه	
- استفاده از گیاهان تزئینی	

۱۳- فلسفه - حکمت، در اجزاء باغ‌سازی در رابطه با - (باغ‌های ایرانی)

فلسفه و حکمت^{۱۸۷} ساخت باغ ایرانی با اجزاء آن در قالب شناخت و در رابطه با ایده و فرم ساخت با اجزاء توصیف می‌گردد که علت‌های اصلی خلق باغ ایرانی^{۱۸۸} از دیدگاه علل اربعه ارسطویی^{۱۸۹} و پژوهش حاضر در ایجاد چگونگی عملکرد ایرانیان در خلق باغ در شناخت زیبایی نقش علت‌های وجودی براساس (جدول ۷)، بررسی و تفسیر علل را با علت‌های وجودی^{۱۹۰} در ساخت شناسایی و شناخت گردد. هم‌چنین باتوجه به این‌که معماری و ساخت باغ ایرانی عمدتاً از دو عنصر در وجود یک عنصر تبعیت می‌کند عبارت‌انداز: اولی اجزاء و دومی مقدار اجزاء که وجود این دو عنصر در حکمت و ساخت باغ متأثر از این دو عنصر در شکل‌گیری و رابطه انسان با فضا به صورت اشکال ساده (در عین سادگی پیچیده و پر از رموز، نقش می‌بندد (میرفندرسکی، ۱۳۸۰: ۱۶-۸). به‌طوری کلی استفاده ایرانیان از اجزاء مورد نیاز در به‌وجود آمدن ساخت باغ‌سازی شامل افکار خارق‌العاده و سلسله‌مراتب دقیق و گویا و جند داشته که باعث ایجاد نگرش سیستماتیک در پیوند به‌وجود آمدن باغ، هر چیزی با هر ویژگی خاص در مکانی با محیط خاص خود تبیین که همین امر باعث به‌وجود آمدن کیفیت عملکردی هر اجزاء با اجزاء شاخص‌تر در جای خود در نظر گرفته و اجرا شده است. در همین راستا هر یک از اجزاء با هدف مشخص در رسیدن به کمال ارتباط با عناصر در جهت اصلی و نوع هدف با کیفیت فضایی^{۱۹۱} در تعیین موقعیت بر مبنای سلسله‌مراتب در جهت خاص عاری از آسایش برای انسان و رابطه آن با محیط، بوده است. در واقع با ترکیب اجزاء عناصر و الگوهای به‌وجود آورنده برای تولید باغ و ترکیب ساخت در نگرش فضا - مکان امری مورد انسانی در راستای کمال انسان برخوردار می‌گردد (Moore, Mitchell Turnbull Jr, 1993: 20-23). ایرانیان باغ‌سازی را یک تجلی‌گاه زمینی از معنویات می‌دانند طرح باغ ایرانی و صور هنری آن در جهان‌شناسی فلسفه - حکمت در تجربه و ارتباط مستقیم برای بصیرت و استعدادهای معنوی و نوعی بازآفرینی و در نهایت هنر مقدس،^{۱۹۲} ریشه در باورها و عالم معنایی ایرانیان شکل به‌عمل می‌آوردند (نصر، ۱۳۸۳: ۲۰۳). هم‌چنین باغ‌های ایرانی همانند سایر آثار و ابنیه‌های معماری هیچ چیزی را بی‌مورد در خود جای نداده و هرآن‌چه که مفید و لازم و زیبا به‌نظر و جلوه‌های کمال انسانی داشته باشد یک اثر هنری از عملکردهای ویژه منظره باغ ایرانی را بیان می‌کند (ابوالقاسمی، ۱۳۷۴: ۲۸۷-۲۸۹). حکمت و فلسفه ایرانی ترکیبی هماهنگ و در غالب حقیقت در اشراق و تلاقی دیانت^{۱۹۳} ایرانی با مفاهیم و کالبد ایرانی پرداخته می‌شود طوری که جهان انتزاعی، تجربه و تجریدی از افکار ذهنی انسان ایرانی ریشه کهن در اندیشه‌ها و آثار هنر ساخته و پرداخته می‌گردد. حقیقت وجودی باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی شیوه تصویر کردن از طبیعت نیست بلکه باغ‌های ایرانی در عین حضور خود در طبیعت در قالب‌های هندسه با اجزاء و در زیبایی، زیبا کردن زمین مثال اعلامی الهی^{۱۹۴} زیبایی را منعکس می‌سازد. نشانه‌های باغ‌های ایرانی تجلی و تداعی نیکویی از حسن و صفات خداوند از بهشت،^{۱۹۵} بخشنده‌گی،^{۱۹۶} تعالی، باورهای زیبایی محض در رابطه با نیاز انسان و چرخه در طبیعت هم‌سو با نشانه‌ها در ترکیبی متعالی در نظم فضایی و کالبد در قالب‌های واحد هماهنگ که ایجاد به‌ثمر بخشیدن و زیبایی متعالی می‌گردد هم‌چون مکانی با حس مکان - روح‌مکان تا هیجستان، خیالستان در معناست^{۱۹۷} که مثال اعلامی آسایش بهشت را تداعی و نوای هستی در اصالت^{۱۹۸} با تجلی نواها در زیبایی برتری کالبد از تصویر آینه انسان در زبان مشترک بین انسان ایرانی و باغ ایرانی متصور و عالم معنا می‌باشد را در خود نهادینه و جاودانه و سیر تحول متعالی می‌شود.

جدول ۷- علل اربعه، علت‌های چهارگانه «ارسطو»: با دیدگاه باغ ایرانی (مأخذ: نگارنده)

علت‌های وجودی در رابطه با تفسیر ارسطویی	
۱	علت مادی ^{۱۹۹} - چیزی که از آن گرفته یا چیز دیگر را تشکیل دهد.
۲	علت صوری ^{۲۰۰} - شکل، فرم و نگرش‌های مرتبط و در ارتباط که چه چیزی به نمایش گذاشته شود.
۳	علت فاعلی ^{۲۰۱} - سبب و منشاء اولیه تغییر یا رهایی.
۴	علت غایی ^{۲۰۲} - فرجام (غایت)، و پایان.
علت‌های وجودی در رابطه با تفسیر ارسطویی - (باغ‌های ایرانی)	
*	علت‌های وجودی در تفسیر باغ ایرانی
۱	علت فاعلی باغ ایرانی - سبب آسایش و رشد انسان
۲	علت غایی باغ - مادی و معنوی
۳	علت مادی ساختار و عوامل عملکردی - هندسه و عناصر عملکردی
۴	علت صوری کالبد و فرم - مجموعه باغ
حقیقت حکمت - فلسفه ^{۲۰۳}	
حقیقت علت وجودی ^{۲۰۴}	
حقیقت عالم معنا در زیبایی ^{۲۰۵}	

۱۴- مفهوم روح مکان - حس مکان^{۲۰۶} - (باغ‌های ایرانی)

باغ‌های ایرانی از روزگارهای گذشته در فرهنگ و تمدن ایرانی از اهمیت و جایگاه مهمی داراست و یکی از مفاهیم بنیادین مباحث اجتماعی، فرهنگی و طبیعی این سرزمین به‌شمار می‌آید که امروزه نیز به‌صورت‌های مختلف در ادبیات، معماری و شهرسازی ایرانیان حضور دارد (بانی‌مسعود، ۱۳۹۰: ۲۱). حس مکان به معنای ادراک ذهنی از محیط و احساسات و ارتباط آن با محیط درونی و در نهایت پیوند یکپارچه بین آن‌ها برای دست‌یابی به هویت بین افراد می‌شود (فلاح، ۱۳۸۴: ۶۶-۵۷). همچنین هویت مکان تأثیر مستقیمی بر ساختار و فعالیت‌های آن و توجه جامعه به مفهوم «اول من»، برتری ناخوشایند است که به فرهنگ جسارت^{۲۰۷} معروف می‌باشد (تیبالدز، ۱۳۸۵: ۸۵-۱). باغ از نظر مفهومی، ضمن آن که ریشه آسمانی و مقدس دارد به مفهوم چندبخشی^{۲۰۸} مورد توجه نیز می‌باشد (پراتی، ۱۳۸۲، ۸-۶). مفهوم معمارانه باغ^{۲۰۹} بازتاب^{۲۱۰} روح مکان - حس مکان در مکانیت آن بوده است. مفهوم باغ ایرانی بازتابی از روح مکان با حس مکان می‌باشد که ویژگی‌های بنیادی آن برای مکان‌های انسانی - ساخت، تمرکز دادن و محصور کردن است چیزی که آن‌ها، داخل‌های هستند که آن‌چه را شناخته شده «سنجیده شده»، را نمود پیدا می‌کند. همچنین باغ فضایی متعین و تصویری کلی از کیهان^{۲۱۱} را در قالب خود به‌شمار می‌رود این مفهوم در جهت هماهنگی در هندسه و عناصر با ترکیب حواس پنج‌گانه^{۲۱۲} معمارانه در حیطه عقلی در ذات باطنی مستتر در فضای معطوف در مرکزگرایی عالم معنا، یا کبیر با مظهری از حد عالم باطن، یا صغیر با جنبه‌های روح مکان و حس مکان که مکمل یکدیگرند تداعی می‌شود (اردلان، بختیار، ۱۳۸۰: ۷۲-۴۹). مکان‌ها محلی هستند که در آن عناصر با معنا وجود دارد همچنین ساختن آن‌ها سخت و دشوار می‌باشد زیرا به مرور زمان و به وسیله تاریخ، خاطرات اساطیر و اسطوره‌ها^{۲۱۳} تولید می‌شوند (Rotenberg, 2011: 240-243). به بیان دیگر هر موجودی روح مخصوص خود را داراست که بر این اساس خصلتی هم‌چون هستنده‌ای وجودی که زندگی وقوع پیدا می‌کند در همین راستا نیازمند درک روح مکان در وجود حس مکان است لذا چنین درک نیازمند دریافت و ساختن آثار در محیط که عینیت و خصلت ویژه را دربرمی‌گیرد. بنابراین انسان با برافراشتن آثار و ابنیه‌های تاریخی در معماری آن روح مکان آشکار می‌سازد. تفسیر مکان حاوی جسم و روح بوده و تشکیل شده و موجودیتی ملموس^{۲۱۴} نیست اما در آگاهی بیننده نهان پیدا می‌کند و جسم را به چشم درمی‌یابد درحالی که عقل او در حس مکان با روح مکان پیدا می‌کند. به تفسیر «شولتز»^{۲۱۵} در مورد باغ چنین عنوان کرده که در تقسیم‌بندی روح مکان، انسان، انواع روماتیک، کیهانی و کلاسیک را بیان نموده و نیز باغ‌های اسلامی (ایرانی)، را واجد خصوصیات کیهانی دانسته همچنین از نظر وی آن‌چه نظم کیهانی را مرئی می‌سازد سازمان‌دهی نظم فضایی و از طریق انسجام شکلی با خصلت‌ها نمادینه می‌شوند همچنان که در نظم کیهانی، خصلت‌ها به سبب چیزهای طبیعی و روابط فضایی، نامحسوس‌تر و نیازمند توجه از سوی انسان و عینیت آن‌ها مبتنی و وابسته به عناصر متنوع و باهم ترکیب شده می‌باشد (شولتز، ۱۳۹۲: ۹۰-۷).

۱۵- اقلیم^{۲۱۶} در رابطه با - (باغ‌های ایرانی)

۱-۱۵- اقلیم گرم و خشک^{۲۱۷} - (باغ‌های ایرانی)

آب: حوض‌های نسبتاً بزرگ با عمق کم؛ افزایش سطح تماس آب با هوا تلطیف آن، استفاده از آب برای آبیاری. گیاهان: پوشش وسیع با تراکم بالا؛ نیاز فراوان به سایه جهت رسیدن به شرایط آسایش، استفاده از گیاهان بلند قامت. گونه‌های گیاهان مثمر: سیب، گلابی، انگور، بادام، انجیر، گردو، فندق، عناب، توت، انار، زردآلو، آلوچه، گیلاس، سنجد، آلو، هلو و ... گونه‌های گیاهان غیرمثمر: سروناز، کاج ایرانی، زربین، بید (گونه‌های معمولی و مجنون)، کهور، چنار، افرا، سیاه نارون و ... هندسه: عرض محوری‌های عبوری و تناسبات زمین: استفاده از عرض کم در محورهای اصلی برای ایجاد سایه، استفاده از اشکال مستطیلی و کشیدگی در جهت شمال به جنوب برای ایجاد سایه. کوشک: نوع استقرار بنا بر سه حالت: وسط باغ، یک‌سوم انتهای باغ، انتهای باغ.

۲-۱۵- اقلیم گرم و مرطوب^{۲۱۸} - (باغ‌های ایرانی)

آب: حوض‌های با عمق نسبتاً متوسط؛ استفاده از آب برای آبیاری، آب‌نما زیبا و جوی‌های آب درحال حرکت گیاهان: پوشش معمولاً به‌صورت پراکنده و کم؛ در ارتباط با آب - رود - جذروم، تالاب و ... گونه‌های گیاهان مثمر: انبه، موز، زیتون، خرما، عناب، تهرندی، پاپایا، چیکو و ... گونه‌های گیاهان غیرمثمر: کاج ایرانی، سرو، زبان گنجشک، زربین، کاکتوس و ... هندسه: عرض محوری‌های عبوری و تناسبات زمین: استفاده از عرض زیاد در محورهای اصلی برای عبور، استفاده از اشکال مربع و مستطیل و کشیدگی زمین از نظر توپوگرافی. کوشک: نوع استقرار بنا: معمولاً در یک‌سوم انتهای باغ.

۱۵-۳- اقلیم معتدل و مرطوب^{۲۱۹} - (باغ‌های ایرانی)

آب: حوض‌های نسبتاً متوسط با عمق زیاد: کاهش سطح تماس هوا با آب، افزایش عمق برای پرورش ماهی‌های بومی. گیاهان: پوشش با تراکم کم: فاصله کاشت درختان با فاصله بیشتر هرچند نوع اقلیم در انبوه نمودن پوشش تأثیر زیادی دارد. گونه‌های گیاهان مثمر: سیب، گلابی، انگور، بادام، انجیر، گردو، فندق، توت، انار، زردآلو، آلوچه، گیلاس، سنجد، آلو، هلو، نارنج، پرتقال، خرمالو، زیتون و ...

گونه‌های گیاهان غیرمثمر: کاج ایرانی، بید، چنار، نارون، سروناز و ...
هندسه: عرض محوری‌های عبوری و تناسب زمین: استفاده از عرض زیاد در محورهای اصلی برای عبور، استفاده از اشکال مستطیلی و کشیدگی از نظر توپوگرافی زمین در مواجهه با کوران و دید بهتر دریا. کوشک: نوع استقرار بنا: معمولاً در یک‌سوم انتهای باغ.

۱۵-۴- اقلیم سرد و کوهستانی^{۲۲۰} - (باغ‌های ایرانی)

آب: حوض‌های نسبتاً بزرگ با عمق زیاد: افزایش سطح تماس آب با هوا تلطیف آن، افزایش عمق آب به علت جلوگیری از یج‌زدگی.

گیاهان: پوشش با تراکم کم: فاصله کاشت درختان با فاصله بیشتر، معمولاً گیاهان به‌صورت کشیده با تاج پوشش مخروطی شکل. گونه‌های گیاهان مثمر: سیب، انگور، بادام، انجیر، گردو، فندق، توت، انار، زردآلو، آلوچه، گیلاس، سنجد، آلو، هلو و ...
گونه‌های گیاهان غیرمثمر: کاج ایرانی، بید، چنار، صنوبر، سیدار و ...
هندسه: عرض محوری‌های عبوری و تناسب زمین: استفاده از تمام محورهای عرضی برای عبور، استفاده از اشکال مستطیلی و مربعی شکل و کشیدگی در جهت شرق به غربی برای استفاده بهتر از نور خورشید. کوشک: نوع استقرار بنا: معمولاً در یک‌سوم انتهای باغ.

۱۶- نمونه‌موردی مورد مطالعه موفق باغ ایرانی با محوریت ثبت جهانی - (یونسکو)

۱۶-۱- باغ فین - کاشان^{۲۲۱}

موقعیت جغرافیایی: ایران - استان اصفهان - کاشان

موقعیت اقلیمی: حاشیه کویری

منطقه: آسیا - اقیانوس آرام

دوره‌های تاریخی: آل‌بویه - ایلخانان - صفویه

کاربری اولیه: باغ ایرانی - فرهنگی

کاربری امروزی: باغ ایرانی - فرهنگی

شماره ثبت ملی: ۲۳۸

تاریخ ثبت ملی: ۱۳۱۴/۰۹/۱۵

شماره ثبت یونسکو: ۱۳۷۲

تاریخ شروع و پایان ثبت یونسکو: ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹

معیار ثبت: (i)(ii)(iii)(iv)(vi)

تصاویر بیرونی و داخلی باغ فین - کاشان: نمونه‌های تصاویر بیرونی براساس (تصویر ۵)، و تصاویر داخلی براساس (تصویر ۶).

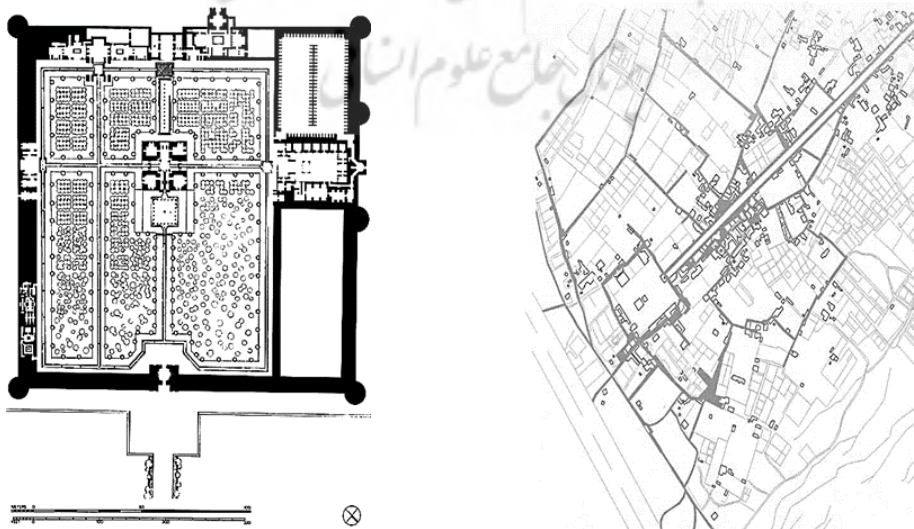

تصویر ۵- تصاویر بیرونی باغ فین - کاشان (مأخذ: جمع‌آوری توسط نگارنده)

تصویر ۶- تصاویر داخلی باغ فین - کاشان (مأخذ: جمع‌آوری توسط نگارنده)

معرفی باغ فین - کاشان: باغ فین - کاشان، در قصبه فین کوچک از روستای فین و در بخش مرکزی شهر کاشان واقع شده است. قدمت این باغ که امروزه به باغ کهنه^{۳۳} شهرت دارد مشهور می‌باشد، طوری که قدمت را به فاصله زمانی میان قرن چهارم هجری تا قرن دهم هجری نسبت داده‌اند (Borazjani, Javadi, 2004: 68-76). و به بیان تحقیقات و مطالعات بررسی شده توسط آل‌بویه ساخته و در زمان ایلخانان بازنده‌سازی گشته و تا زمان صفویه دوم از آن استفاده و محل تزئینات بوده است. بعد از زلزله ۹۸۲، در طول سال‌ها با ویرانی درگیر بوده است طوری که در زمان شاه‌عباس مرمت و عناصری افزوده شده بود بعد از شاه‌عباس، شاه‌صفی کارهای او را ادامه و عناصر به مجموعه افزود بعد از حمله افغان باغ روبه ویرانی تبدیل تا عهد کریم‌خان زند که عمارت که افزوده بود در زلزله ۱۱۹۲ ویرانی دوباره به بار آورد و در دوران قاجار مرمت خرابی‌ها توسط فتحعلی‌شاه انجام که بعد از قتل امیرکبیر مرمت رها که بعد در سال ۱۳۲۷ با طرح مرمت «آندره گذار»، به مرمت رسید. شبکه‌های راه‌های ارتباطی و پلان کامل مجموعه باغ فین - کاشان، یکی از خارق‌العاده‌ترین عنصرهای معماری ایرانی به‌شمار می‌آیند طبق (تصویر ۷)، می‌توان آن را یکی از پدیده‌های انسان ایرانی در جهان بشریت به حساب آورد. داخل این باغ چهارباغ قرار داشته که با محورهای اصلی و فرعی از هم جدا شده هم‌چنین این محورها با تقسیم‌بندی دقیق به‌صورت آبراهه‌هایی با کاشی‌های فیروزه‌ای منحصربه‌فرد تزئین گشته‌اند هم‌چنان که در عرض بهارخواب‌های مسطح قرار گرفته، برخوردار می‌باشد (Khansari, Moghtader, Yavari, 1998: 75-85). محور طولی باغ درست در میانه آن و در راستای شمال شرقی - جنوب غربی قرار گرفته و ورودی اصلی باغ در منتهی‌الیه همین محور و در جهت شمالی باغ واقع شده است و هم‌چنین دو گذر شمالی - جنوبی و شرقی - غربی که در محل تلاقی در قلب باغ تخت‌گاهی برای استقرار سرابستان و بستری گشوده شده برای قرارگیری آب‌گیر اصلی باغ پدید آمده رقم زده است. گذرگاهی فرعی که به موازات محور اصلی شمالی - جنوبی باغ امتداد دارد همراه با گذرگاه‌های فرعی دیگر که چهار جانب باغ را دور می‌زند و شبکه حرکت در باغ را کامل و مسیرهای فرعی دیگر فضایی یکپارچه باغ را با باغچه‌های از اشکال هندسی تقسیم می‌کنند. در این باغ حوض‌های فراوانی وجود داشته که در محور اصلی معابر آن واقع شده از جمله حوضی بزرگ با عمارتی کلاه‌فرنگی که در وسط این باغ مربع شکل قرار داشته است. چهار استخر دیگر با گنبد‌های برای ایجاد سایه و احترام به حضور آب (مظهر آب باغ: سرچشمه)، برخوردار بوده است.

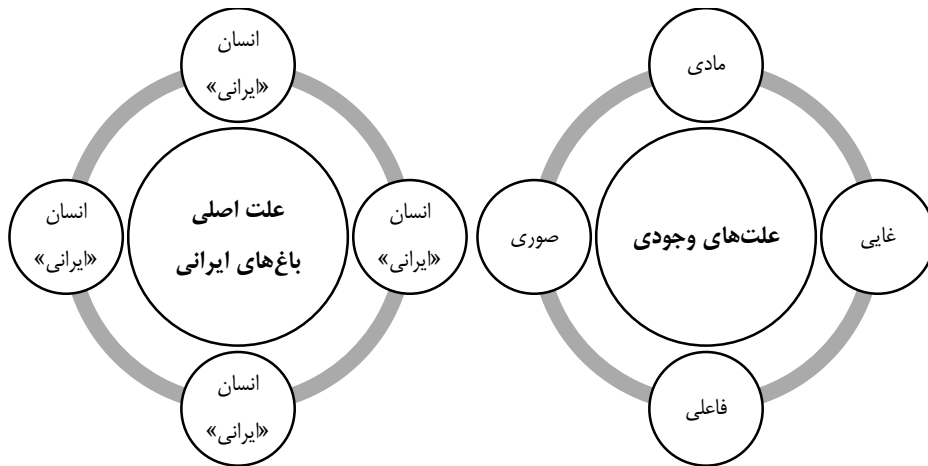

تصویر ۷- شبکه‌های راه‌های ارتباطی و پلان باغ فین کاشان (مأخذ: جمع‌آوری توسط نگارنده)

باغ‌های ایرانی را می‌توان از مقدمات مکان انسانی برای آسایش جسم و روح انسان در آن با در نظر داشتن اهداف و آرمان‌های پیرامونی انسانی در زندگی عنوان کرد. موضوع باغ‌های ایرانی و خصوصیات آن یکی از اطلاعات و شواهد اصلی راجع به معماری ایرانی به‌شمار می‌آید طبق تفاسیر و دیدگاه‌های صاحب‌نظران و بزرگان معماری، باغ‌های ایرانی را به مجموعه‌های کامل‌ترین، جامع‌ترین و قانع‌ترین باغ‌های ویژه باغ‌سازی ایرانی، دارای سبک، ویژگی و فلسفه وجودی در زمینه مفهوم باغ‌سازی با سابقه هزاران ساله یک پیوستگی فرهنگی - اجتماعی، خاص و اصیل هنر ایرانی می‌توان اشاره نمود هم‌چنین یکی از مهم‌ترین ویژگی در باغ‌های ایرانی از نظر معماری تلفیق بنای عمارت کوشک با باغ بوده است که این ویژگی آن‌چنان به هم گسیخته شده‌اند که نمی‌توان آغاز و پایان باغ را در ذهن تداعی کرد لذا عامل این رابطه و گسیختگی به وسیله ارتباط بین محیط و فضا با عناصر تشکیل‌دهنده باغ به‌وجود می‌آورد. هم‌چنین در بررسی ویژگی‌های فضاهای معماری و روابط بین عناصر از نظر کیفیت و رویکردهای سازماندهی،^{۳۳} سیستماتیک با وحدت یکپارچه^{۳۴} از نقطه نظر ماهیت، مفهوم، تعریف و ساختار مورد بررسی و با تعیین فضاهای باغ‌های ایرانی تداوم منظر ایرانی، روح مکان - حس مکان، و قابلیت‌های عناصر طبیعی به‌رغم به‌کارگیری برای جاودانه کردن با اجزاء به‌کار گرفته شده می‌باشد.

باغ ایرانی میراث ملی - فرهنگی و حاصل تجربه انسان ایرانی در سیرتاریخ در سرزمین ایران بوده است و به‌عنوان یک پدیده جهانی مطرح و دارای سبک، دارای ویژگی و خصوصیات مشترک می‌باشد. تفکر ایرانیان در به‌وجود آمدن مکان و فضا در محیط وحدتی جاودانه و نظام‌مند و هدف‌مند به‌صورت اشکال هندسی در ایفای نقش و پیام‌رسان نمادین از ساختار نگریسته شده و می‌تواند نشانه خاص و تصویری از معماری اصیل ایرانی در محیط ایجاد کند. انسان و مکان در فضا دارای مؤلفه شاخص از جمله هویت و خاطره ذهنی انسان در زمان یا لازم و ملزوم یکدیگرند نمود می‌یابد. انسان هویت خود را برای شناخت با وجود حس مکان و روح جاری در محیط ادراک، شکل و با ساختار عوامل تشکیل‌دهنده در خاطره ذهن انسانی تجلی و ماندگار می‌گردد از سویی دیگر ایرانیان تعامل خود را جدا از فرهنگ در محیط ندیده‌اند همین موضوع در به‌وجود آمدن باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی را می‌توان یکی از مناظر طبیعی بین انسان و طبیعت، فضایی برای آرامش و فرصتی برای حس زندگی از منظر با بازآفرینی سلامت انسان با شناخت شفابخشی بر انسان، مجموعه‌ای هم‌سو با آرامش روح‌وروان در اولویت قرار داده می‌باشد که پدیده انسانی را در جهان هستی نشان می‌دهد.

الگوهای باغ‌های ایرانی را می‌توان نقش‌مایه‌های با ترکیب‌بندی در سایر هنرهای ایرانی هم‌چون نگاره‌ها - تابلوها، قالی‌ها - فرش‌ها و ... در قالب تصویر باغ ایرانی و فضاهای مبتنی بر وجود آن در لابه‌لای هنرهای ایرانی شاهد، که هر یک دارای نظام هندسی و مرکزیت تجسم بصری ذهن انسان بوده طوری که الگوی هندسی در باغ‌های ایرانی را می‌توان براساس محور اصلی باغ بیان نمود طوری که این الگوها تلاشی است در جهت رسیدن به الگوی الهی در راستای تجلی و تبلور انسانی در معماری ایرانی و هم در طراحی باغ ارائه نمود. باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی بر مبنای علت‌های وجودی و علت اصلی وجود باغ توسط انسان ایرانی (تصویر ۸)، در هر مرحله از آن در پژوهش حاضر مورد واکاوی و «علت‌های وجودی چهارگانه»، مادی، صوری، فاعلی و غایی تبیین گشت؛ طوری که «علت مادی»، در نتیجه ایجاد باغ و عملکرد آن، «علت صوری»، در فرم و ساختار باغ، «علت فاعلی»، رابطه انسان با فرهنگ، و در نهایت «علت غایی»، به‌عنوان منظره بهشتی مقدس توأمان با نیازهای انسانی می‌توان بیان کرد. باغ‌های ایرانی تفسیری از بهشت در ذهن انسان تجلی، داشته‌اند به طوری که فراهم‌سازی منافع مادی دنیای فانی سیرتی نمادین از بهشت آخرت، ایجاد عظمت و شکوه جلال و دوام در طول تاریخ به‌شمار می‌آید و می‌توان گفت باغ‌های ایران در طول تاریخ تمثیلی از بهشت و باغ‌های بهشتی احداث و مورد استفاده قرار می‌گرفت.

تصویر ۸- ظهور تفاسیر علت‌های وجودی و علت‌های اصلی (انسان)، پیدایش وجودی در باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی (مأخذ: نگارنده)

وجود مفاهیم برگزیده مجموعه‌های باغ‌های ایرانی عناصری چون زمین، گیاهان، آب و معماری مفهومی عملکردی از کارکردها و زیبایی‌شناسی - زیبایی‌شناختی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد به بیان دیگر حضور حکیمانه و کمال‌گرایی از عناصر در کالبد مجموعه‌ها نشان‌گر دقت و نیاز در پاسخگو بودن نیاز انسان در چگونگی ساماندهی بوده است که این مسئله مجموعه ملکوتی^{۲۲۵} هم‌سو با نیاز و توجه به نیاز معنوی انسان را شکل می‌دهد همین مسئله باعث ایجاد ارزشمندی و بقاء^{۲۲۶} آن در سیرتاریخ ایران به‌صورت مجموعه واحد^{۲۲۷} شده و با گذشت زمان هنوز به شکل اولیه باقی مانده‌اند. هم‌چنین براساس (جدول ۸)، می‌توان سیر به‌وجود آمدن تشکیل باغ‌های ایرانی در به‌وجود آمدن آن طبق مطالعات صورت گرفته شده به‌طور خلاصه این‌طور بیان نمود.

جدول ۸- سیر به‌وجود آمدن تشکیل باغ‌های ایرانی (مأخذ: نگارنده)

جمع‌بندی سیر تشکیل باغ‌های ایرانی	
آغاز: انسان - ایرانی	
عناصر تشکیل‌دهنده (وحدت‌بخش): زمین، گیاهان، آب و معماری	
معماری ایرانی	
تاریخ ایرانی	
فرهنگ ایرانی	
و	
«مظهر و نشانه‌ها جاودانه الهی»	
در	
«باغ ایرانی»	
پایان: انسان - ایرانی	

بنابراین هدف اصلی پژوهش حاضر باززنده‌سازی و بازیابی فرهنگ گذشته به‌منظور بازگرداندن باغ‌های ایرانی به عرصه‌های هنر - معماری - شهرسازی در زمان امروزی با یک الگوی طرح‌واره در احیاء و انطباق^{۲۲۸} با نیاز امروزی در قالب فضای با عملکردهای نوین در ایجاد هدف زیبایی، ارزش‌های در کالبد باغ ایرانی در جهت کمال و دلایل سازگار میسر سازد. هم‌چنین مرمت و طراحی مفاهیم اصیل، راهی مناسب برای درک ارتباط بین انسان و باغ را به‌وجود می‌آورد و معنا، در کمالیت معنویت باغ از گذشته تا به امروز روح‌فضایی در جهت حفظ ادراک با استفاده از الگوهای کهن الگویی، هویتی، هویت‌مداری ایرانی با نمادهای با عناصر گوناگون زمینه فرهنگی با کالبد خاص برخوردار گردد. «مرمت»، و ساختار فضایی وضعیتی فراتر از چهارچوب معنای آن، که شناخت موجودیت باغ زمینه متمایز در هر سرزمین با رمزورازهای فرهنگی اصیل ایرانی بوده است طوری که با ارتباط دقیق این عوامل در ساختار هر عنصر نوعی شایستگی متمایز به گونه حکیمانه در جهت کیهان به‌وجود می‌آورد. باغ‌هایی ایرانی در سیرتاریخ هرچند که تحت‌تأثیر دوران‌های قبل از اسلام و بعد از اسلام و هم‌چنین افکارهای مختلف آئینی و تفکرات مختلف مذهبی و عرفانی بوده‌اند در واقع سعی داشته‌اند مفهوم اصلی خود یعنی «ریشه ایرانی»^{۲۲۹} خود را در سرزمین ایران و انتقال آن به سرزمین‌های دیگر را حفظ دارد. اهمیت این موضوع در عوامل تشکیل‌دهنده با اجزاء و عناصر عنصرهای با کاربردهای آن در

زیبایی‌شناسی و عملکردهای آنان در زیبایی‌شناختی با تعیین مفاهیم منحصربه‌فرد اعم از معماری ایرانی که دارای بعد مفهومی خردمندانه و کمال‌گرایی در ایجاد ساختار باغ‌سازی، باغ‌های ایرانی به گونه‌ای سازماندهی شده با تعیین و تأمین نیازهای جسمی و معنوی در محیط طبیعت با روح‌مکانی و حس‌مکانی از باغ‌های بهشتی، یکی از ساختارهای سیستماتیک و قابل توجه در بقاء این مجموعه‌ها بوده است. هم‌چنین الگوهای باغ‌های ایرانی را می‌توان یک ارتباط مستقیم با کتاب‌های مقدس از جمله قرآن کریم^{۳۳} و ... که اشاره‌ای معنوی به باغ و رسمیت شناختن آن با نیازهای مادی انسان در جهت رشد معنوی انسان می‌باشد. در نهایت هدف نهایی پژوهش حاضر بررسی ساختارهای اصلی عناصر باغ‌های ایرانی در دروان‌های گوناگون تاریخی با ویژگی و شاخصه‌های مختلف و اصول طراحی و مبانی فلسفه مجموعه‌ها بررسی گردیده است تا با هدف آشنایی با روند ساخت و نمود شکل‌گیری باغ‌های ایرانی بتوان نگرشی حاکی از فرهنگ‌ها و سنت‌های پایدار از گذشته به سبب اهمیت و تقدس جنبه‌های آئینی برخوردار گردید هم‌چنین طراحی فضاهای باغ‌های ایرانی و به خصوص فضاهای معماری را می‌توان تحت‌تأثیر فرهنگ - تمدن ایرانی با کارکردهای اصلی فضا افزون بر طراحی باغ در دوره‌های گوناگون با پیشینه طولانی از هخامنشیان تا اسلام و بعد اسلام سبب تجدیدگرایی سازگار و پدیده‌ای منحصربه‌فرد در عرصه‌های معماری ایرانی، شهرسازی و سایر عرصه‌های هنری باعث تداوم فضای در طراحی باغ ایرانی با تجربه‌های چند هزارساله از دانش معماران و به کارگیری دانش‌های علوم مختلف مرتبط با معماری در هر چه بیشتر گسترش این هنر، فلسفه وجودی باغ‌های ایرانی موجب گسترش و فعالیت‌های انسانی با طراحی انسانی برخوردار می‌باشد را حفظ و تلاشی مؤثر در حفظ میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در زنده‌نگه‌داشتن میراث ملی در باززنده‌سازی، مرمت، احیاء و توجه به این آثار ملی ارزشمند تاریخی موجب هویت ملی در هر سرزمین به خصوص ایران ایجاد شود.

۱۸- پی‌نوشت‌ها

1. <i>Persian Gardens/Iranian Gardens</i>	59. <i>Mohammad Karim Pirnia</i>
2. <i>Garden Building</i>	60. <i>Mehdi Khansari</i>
3. <i>Earth</i>	61. <i>Mohammad Reza Moqtadr</i>
4. <i>Flora</i>	62. <i>Minosh Yavari</i>
5. <i>Water</i>	63. <i>Donald Newton Wilber</i>
6. <i>Architecture</i>	64. <i>Luigi Zangari</i>
7. <i>Persian Garden/Iran Garden</i>	65. <i>Nazika Mandana Rahmati</i>
8. <i>Compatible Use</i>	66. <i>Bruna Lorenzi</i>
9. <i>Foursquare</i>	67. <i>Maryam al-Sadat Aghassidqasim</i>
10. <i>Iranian Civilization</i>	68. <i>Zahra Aghaei</i>
11. <i>Human</i>	69. <i>Azadeh Gharaei</i>
12. <i>Space</i>	70. <i>Mohammad Naghi Zadeh</i>
13. <i>List of Iranian gardens</i>	71. <i>Zahre Fazelzadeh</i>
14. <i>Architecture of Iran</i>	72. <i>Tahereh Nasr</i>
15. <i>Culture and Art Iran</i>	73. <i>Yaghoob Daneshdoost</i>
16. <i>Ancient Period</i>	74. <i>Mohammad Beheshti Shiraz</i>
17. <i>Vertu/Imagination</i>	75. <i>Mehrdad Qayyoomi Bidhendi</i>
18. <i>Skills/Craft</i>	76. <i>Maria Eve Subtelny</i>
19. <i>The Power of Thought</i>	77. <i>Leila Medghalchi</i>
20. <i>Creativity</i>	78. <i>Mojtaba Ansari</i>
21. <i>Ontology</i>	79. <i>Mohammad Reza Bemanian</i>
22. <i>The Philosophy of Bio</i>	80. <i>Heshmat Allah Motadein</i>
23. <i>Identity</i>	81. <i>Reza Motadein</i>
24. <i>The Embodiment of the Dreamers</i>	82. <i>Research Methodology</i>
25. <i>Style</i>	83. <i>Analysis/Analyst/Analyze</i>
26. <i>Symbolic</i>	84. <i>Constitution</i>
27. <i>Creation</i>	85. <i>Unique</i>
28. <i>Unity Setion</i>	86. <i>Identification</i>
29. <i>Iranian Identity</i>	87. <i>National Heritage</i>
30. <i>Genius loci</i>	88. <i>Method of Iranian Identity</i>
31. <i>Sense loci/Spirit of Place</i>	89. <i>Attitude</i>
32. <i>Productive</i>	90. <i>The course of Iranian History</i>
33. <i>Beautiful</i>	91. <i>Enclosure</i>
34. <i>Linguistics-Linguistic</i>	92. <i>Geometric Rules</i>
35. <i>The Creation of Space</i>	93. <i>Transformers</i>
36. <i>Pasargad Gardens</i>	94. <i>Interaction</i>
37. <i>The Achaemenid Period</i>	95. <i>Iranian Imaginary Gardens</i>
38. <i>Sasanian Period</i>	96. <i>Beauty</i>

39. *Islamic Period*
40. *Geometric Pattern*
41. *Persian landscape/Perspective of Iranian*
42. *Shahnameh*
43. *Urbanism*
44. *Ebay Identity*
45. *Historicism/Ideology/Ism*
46. *Natural Environment*
47. *Artifact Environment*
48. *Healing*
49. *The Universe of Meaning/The Place of the*
50. *Art From the Islamic Perspective*
51. *Space Paradise*
52. *The Human Spirit*
53. *Phenomenological*
54. *Immortal*
55. *Resuscitation*
56. *Restoration*
57. *Repair*
58. *Husayn Sultanzade*
117. *David Stronach*
118. *André Godard*
119. *Alexis Soltykoff*
120. *Sir Thomas Herbert, 1st Baronet*
121. *Cultural Phenomena*
122. *Cosmos*
123. *Steep Terrain*
124. *Decorative Flowers*
125. *Shady Trees and Fruit Trees*
126. *Philosophy*
127. *Structural Identity*
128. *Decoration, Ornament*
129. *Climatic Species*
130. *Human Aspirations*
131. *Climate Position*
132. *Painting*
133. *Medicinal Uses*
134. *Human Goals (Material and Spiritual)*
135. *Human Perfection*
136. *Sense of Paradise*
137. *Plantain*
138. *Cypress*
139. *Persian Pine*
140. *Poplar*
141. *Tabrizi*
142. *Sparrow*
143. *Willow*
144. *Palm*
145. *Hair*
146. *Berry*
147. *Fig*
148. *Jujube*
149. *Apple*
150. *Walnut*
151. *Buckthorn*
152. *Gift*
153. *Dignity*
154. *Contradictory*
155. *Avoid Futility*
156. *Hierarchy*
97. *Freshness*
98. *Paradise*
99. *Praise*
100. *Analysis*
101. *Pundits*
102. *The Structure of National Identity*
103. *Society*
104. *The World*
105. *Mohammad Dabdabeh*
106. *Azadeh Shahcheraghi*
107. *Seyed Amir Mansouri*
108. *Gholamreza Naima*
109. *Darab Diba*
110. *Abdi Bek Sirazi, Kaja ZayNalabedin*
111. *Mulla Sadra*
112. *Arthur Upham Pope*
113. *Phyllis Ackerman*
114. *Engelbert Kaempfer*
115. *Jean Chardin*
116. *Hermann Norden*
177. *Basin*
178. *Central and Southern Regions*
179. *Extraversion*
180. *The Mansion Hallway*
181. *Koushak Mansion*
182. *Mansion Interior*
183. *Pattern of Iranian Gardens*
184. *Geometry in Iranian Gardens*
185. *The Material World and the Eternal World*
186. *General Characteristics of Iranian Gardens*
187. *Philosophy and Wisdom*
188. *The Main Causes of Creating an Iranian Garden*
189. *Viewpoints of the Causes of Aristotelian Chariot*
190. *Existential Causes*
191. *Spatial Quality*
192. *The Sacred Art*
193. *Religion*
194. *Divine Majesty*
195. *God's Goodness and Attributes From Heaven*
196. *Generosity*
197. *Never Mind, Dream is Meaning*
198. *Originality*
199. *The Material Cause*
200. *Formal Cause*
201. *The Subjective Cause*
202. *The Ultimate Cause*
203. *The Truth of the Wisdom of Philosophy*
204. *The Truth of the Being*
205. *The Truth of the Meaning of Beauty in Beauty*
206. *Concept Genius loci-Sense loci*
207. *Boldness*
208. *Multi-Part*
209. *Architectural Concept of the Garden*
210. *Reflections*

157. *Manifestation*
 158. *Music*
 159. *Blah*
 160. *Thoughtfully*
 161. *Intelligently*
 162. *Systematic Structure*
 163. *Mythological Culture of Ancient Iran*
 164. *Landscaping*
 165. *Place Identity*
 166. *Main Rivers*
 167. *Side Rivers*
 168. *Canals*
 169. *Partridge Chest*
 170. *Abgardan*
 171. *Clay Water Pipes*
 172. *Jooshgah*
 173. *Fountain and Geysers*
 174. *Shotorgeloo*
 175. *Stepped Waterfront*
 176. *Pool*
211. *The Universe*
 212. *Five Senses*
 213. *Myths and Myths Memories*
 214. *A Tangible Entity*
 215. *Christian Norberg-Schulz*
 216. *Climate*
 217. *Hot and Dry Climate*
 218. *Warm and Humid Climate*
 219. *Moderate and Humid Climate*
 220. *Cold and Mountainous Climate*
 221. *Fin Garden-Kashan*
 222. *Old Garden*
 223. *Organization*
 224. *Integrated Unity*
 225. *Heavenly Complex*
 226. *Durabilty/Permanence/Perpetuity*
 227. *Unit Set*
 228. *Adaptation*
 229. *Iranian Root*
 230. *The Holy Quran*

مراجع

- ۱- آجوند، مهدی، (۱۳۹۸)، «احیای مفهوم باغ ایرانی با رویکرد پدیدارشناسانه»، استادان راهنما: سیدحسین تقوایی و لادن اعتضادی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد مشاور: مهدی شیبانی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده معماری و شهرسازی.
- ۲- آیت‌اللهی، حبیب‌الله، (۱۳۸۵)، «نشانه‌ها و نشانه‌شناسی هنر»، فصلنامه خیال شرقی، شماره ۳، صص ۸-۳.
- ۳- ابوالقاسمی، لطیف، (۱۳۷۴)، «هنجار باغ ایرانی»، مجموعه مقالات نخستین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، ارگ بم - کرمان، جلد دوم، تهران: انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور.
- ۴- اردلان، نادر، بختیار، لاله، (۱۳۸۰)، «حس وحدت: سنت عرفانی در معماری ایرانی»، ترجمه حمید شاهرخ، اصفهان: انتشارات نشر خاک.
- ۵- استروناج، دیوید، (۱۳۷۲)، «شکل‌گیری باغ سلطنتی پاسارگاد و تأثیر آن بر باغ‌های ایران»، ترجمه کامیار عبدی، فصلنامه اثر، دوره ۱۴، شماره ۲۲ و ۲۳، صص ۷۵-۵۴.
- ۶- انصاری، مجتبی، (۱۳۷۸)، «ارزش‌های باغ ایرانی (صفوی - اصفهان)»، استاد راهنما: داراب دیبا، استادان مشاور: فرهاد ابوضیاء و باقر آیت‌الله‌زاده شیرازی، رساله دکتری، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- ۷- بانی‌مسعود، امیر، (۱۳۸۳)، «تاریخ مهماری غرب: از عهد باستان تا مکتب شیکاگو»، اصفهان: انتشارات نشر خاک.
- ۸- براتی، ناصر، (۱۳۸۳)، «باغ و باغ‌سازی در فرهنگ ایرانی و زبان فارسی»، مجله باغ نظر، دوره ۱، شماره ۲، صص ۱۵-۳.
- ۹- بل، سایمون، (۱۳۸۶)، «عناصر طراحی بصری معماری منظر»، ترجمه محمد احمدی‌نژاد، اصفهان: انتشارات نشر خاک.
- ۱۰- تیبالدز، فرانسیس، (۱۳۸۵)، «شهرسازی شهروندگرا: ارتقاء عرصه‌های همگانی و محیط‌های شهری»، ترجمه محمد احمدی‌نژاد، اصفهان: انتشارات نشر خاک.
- ۱۱- خوانساری، مهدی، مقتدر، محمدرضا، یآوری، مینوش (۱۳۸۳)، «باغ ایرانی بازتابی از بهشت»، تهران: پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
- ۱۲- زارعی، محمدابراهیم، (۱۳۹۰)، «بازتاب نقش چهارباغ در قالی‌های باغی در غرب ایران با تأکید بر نمونه‌هایی از استان کردستان»، فصلنامه گلجام، شماره ۱۹، صص ۶۰-۴۳.
- ۱۳- سمیعی، کاوه، (۱۳۸۶)، «بررسی تطبیقی مفاهیم فرهنگی در باغ ایرانی و ژاپنی (طراحی باغ فرهنگ ایران و ژاپن)»، استاد راهنما: مجتبی انصاری، استاد مشاور: سیدامیر منصوری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس تهران، دانشکده هنر.
- ۱۴- شاه‌چراغی، آزاده، (۱۳۸۸)، «تحلیل فرآیند ادراک محیط باغ ایرانی براساس نظریه روان‌شناسی بوم‌شناختی»، نشریه هویت شهر سال سوم، شماره ۵، صص ۸۴-۷۱.
- ۱۵- شولتز، کریستین نوربرگ، (۱۳۹۲)، «روح‌مکان: به‌سوی پدیدارشناسی معماری»، ترجمه محمدرضا شیرازی، تهران: انتشارات رخ‌داد نو.

- ۱۶- غضنفری هاشمی، مریم‌السادات، (۱۳۹۱)، «باغ فرهنگی تهران»، استاد راهنما: دکتر یوسف گرچی مهلبانی، استادان مشاور: فریبرز کریمی و محمد مرادی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام‌خمینی قزوین.
- ۱۷- فقیه، نسرین، (۱۳۸۳)، «چهارباغ؛ مثال ازلی باغ‌های تمدن اسلامی»، از مقالات کتاب: «باغ ایرانی: حکمت کهن، منظر جدید»، در موزه هنرهای معاصر، تهران: موسسه توسعه هنرهای تجسمی معاصر.
- ۱۸- فلاحت، محمدصادق، (۱۳۸۵)، «مفهوم حس مکان و عوامل شکل‌دهنده آن»، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۲۶، صص ۶۶-۵۷.
- ۱۹- فلاحی، محمدمنصور، (۱۳۸۹)، «گسترده‌های معماری»، تهران: انتشارات نشر فضا.
- ۲۰- قرشی، امان‌الله، (۱۳۸۰) «آب و کوه در اساطیر هند و ایرانی (درآمدی بر علم اعلام جغرافیایی هند و اروپایی)»، تهران: شرکت انتشارات نشر هرمس.
- ۲۱- منصوری، سیدامیر، (۱۳۸۴)، «درآمدی بر زیبایی‌شناسی باغ ایرانی» نشریه باغ نظر، شماره ۳، صص ۶۳-۵۸.
- ۲۲- میرفندرسکی، محمدامین، (۱۳۷۴)، «باغ به مثابه پیش‌آیند شهر»، مجموعه مقالات نخستین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، ارگ بم - کرمان، جلد پنجم، تهران: انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور.
- ۲۳- نصر، سیدحسین، (۱۳۸۳)، «نکاتی پیرامون باغ ایرانی»، از مقالات کتاب: «باغ ایرانی: حکمت کهن، منظر جدید»، در موزه هنرهای معاصر، تهران: موسسه توسعه هنرهای تجسمی معاصر.
- ۲۴- ویلبر، دونالد نیوتن، (۱۳۹۰)، «باغ‌های ایرانی و کوشک‌های آن»، ترجمه مهین‌دخت صبا، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- ۲۵- هنرفر، لطف‌الله، (۱۳۵۴)، «باغ هزار جریب و کوه صفه (بهشت شاه عباس)»، نشریه هنر و مردم، شماره ۱۵۷، صص ۹۴-۷۳.
26. Eliade, Mircea, Adams, Charles J, (1987). The Encyclopedia of Religion, New York: Macmillan Publishing Company.
27. Geographical Magazine, (1957), Published by Campion Interactive Pub, Ltd, California, USA, p.11.
28. Hobhouse, Penelope, Harpur, Jerry, Hunningher, Erica, (2011), Gardens of Persia, California: Kales Press.
29. Johnson, James Sydney, Links, Julian A, (1929), The Persian Garden, Illustrated by Julian A Links, Windsor Press, Australia, pp. 71-73.
30. Khansari, Mehdi, Moghtader, Mohammad Reza, Yavari, Minouch, (1998), The Persian Garden: Echoes of Paradise, Mage Publishers, Washington DC, USA.
31. Massignon, Louis, (1921); Les Méthoded de Réalisation des peuples de l'Islam, Syria, Vol. 2, No. 2, pp. 149-160, JSTOR, www.jstor.org/stable/4195112.
32. Moore, Charles W, Mitchell, William J, Turnbull Jr, William, (1993), The Poetics of Gardens, Edition Reprint Illustrated, Singapore: Publisher MIT Press.
33. Nassehzadeh Tabriz, Shahram, A'zami, Ahadollah, (2010), Analyses of Iranian Garden Design Art from Landscape Architecture and Urbanism View, International Journal of Energy, Environment, Ecosystems, Development and Landscape Architecture, 4/1, pp. 311-316.
34. Norouzborazjani, Vida, Javadi, Mohammad Reza. (2004). Persian Garden: Ancient Wisdom, New Perspective, Iran, Contemporary Arts Museum of Tehran Publications.
35. Parker, Dewitt H, (2011). Principles of Aesthetics, New Delhi: Kaveri Publishing.
36. Rahim Rahnama, Mohamad, Pouremad, Mozghan, (2013), Indicators of Iranian- Islamic Gardens on Reclamation of Timeworn Structures, International Journal of Advanced Studies in Humanities and Social Science. 1/8, pp. 1151-1160.
37. Rotenberg, Robert, (2011). Space, place, Site and locality: The Study of landscape in Cultural Anthropology, Exploring the boundaries of landscape architecture, Edited by Bell, Simon, Ingrid Sarlov Herlin, Ingrid Sarlov, Stiles, Richard, London: Imprint Routledge, DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203805145>.
38. Sackville-West, Vita, (1953). 'Persian Garden', In the Legacy of Persia, ed. By: Arthur John Arberry, (Oxford: Clarendon Press), Under Supervision Amber Trans. By: Mehran Tavakoli, Tehran: Fars press, (1376 SH/1997).
39. Thacker, Christopher, (1985), The History of Gardens, University of California Press, USA.